

ספרי חכמה שירה ומגילות

מבוסס על הרצאות של פרופ' אליהו עסיס, אוניברסיטת בר-אילן 2102.

שיעור 1

חמשת המגילות שידובר עליהם בקורס הם: "שיר השירים", "רות", "איכה", "קהלת" ומגילת "אסתר". המגילות נקראות במועדי ישראל הבאים: שיר השירים - נקראת בחג הפסח. רות - נקראת בחג השבועות. איכה - נקראת בצום תשעה באב. קהלת - נקראת בחג הסוכות. אסתר - נקראת בחג הפורים. המגילות נכתבו בסגנונות ספרותיים שונים: פרוזה שירה והגות. פרוזה - סיפור בעל מאפיינים ספרותיים מובהקים (עלילה, בעיה ופתרונה) מגילת "רות" ומגילת "אסתר" הם פרוזה. שירה - "שיר השירים" (שיר אהבה) "איכה" (קינה: באמצעות שירים מביעים את רגשות חורבן הבית הראשון והגלות) הגות - "קהלת"

מגילת רות

פרק א'

"ויהיה בימי שפט השפטים" התקופה המדוברת היא תקופת ספר "שופטים" לאחר מות יהושע בן נון. החברה הייתה פטריארכלית והשלטון באותו זמן היה על ידי "זקני העדה" בכל שבט ושבט. באותה תקופה היו עימותים צבאיים ולזקני העדה הייתה יכולת מוגבלת להגיב באירועים הצבאיים הללו. הדמויות הכריזמטיות שבאו לפתור את העימותים הצבאיים נקראו "שופטים" והם מילאו את תפקידי ההנהגה. מה שמאפיין את תקופת ה"שופטים" הוא שאין למעשה הנהגה מרכזית לעם.

"ויהי רעב בארץ" מקורות המים בארץ דלים מאוד והחקלאים תלויים בגשמים. למעלה מ-90% מהעם הם חקלאים וכאשר הם לא מצליחים להעמיד יבול, יש להם מחסור במזון. לאותם אנשים קשה לחיות על מזון משומר, דבלות תמרים צימוקים וכו' - ותנאי גידול החיטה רגישים לשינויים ברמת המשקעים ובתזמונם.

אקספוזיציה פסוקים ב' עד ו' נותנים רקע והקדמה לסיפור. הפסוקים מכסים תקופה של כ-10 שנים ומפרטים לנו את הסיבות לבעיה.

השמות "מחלון וכליון" אינם שמות אמתיים (אלא "מדרש שם"), אלא שיקוף של גורלם (מוות בגיל מוקדם וללא בנים).

גם נעמי עושה לעצמה "מדרש שם" כאשר היא חוזרת לבית לחם ומבקשת מאנשים שיקראו לה "מרא" מכיוון שמר לה בחייה.

"מדרשי השם" הנ"ל מביאים אותנו לידי מסקנה שהשם "אלימלך" מרמז על מעמד גבוה, מכובד ומיוחס (לפי פרשנות חז"ל, אלימלך היה בעמדת הנהגה כ"שופט" ומעמדו אפשר לו להגר לשדה מואב). "הגירת" אלימלך למואב נתפסת בצורה שלילית בהדגשת עניין ה"גרות" במואב. נישואי מחלון וכליון לנשים מואביות גם כן נתפסת בצורה שלילית (על רקע האיסור ההלכתי לשאת נשים מואביות). מותם של הבנים מביא את שלושת הנשים למעמד נמוך של "אלמנות" ואין להם אפשרות להחזיק בכוחות עצמם את המשק והשדות. התנאים הסוציאליים השוררים באותה תקופה ביהודה, טובים יותר ממואב.

ישנן מספר בעיות העומדות בפני הנשים הללו: הבעיה הכלכלית (בעיית הקיום הפיזי), בעיית השכול של האלמנות (חיים קשים בבדידות) ובעיית מוצאם של הכלות ממוצא מואבי שבעת הולכות לארץ אשר זרה להן.

נעמי היא זו המחליטה והיוזמת לצאת ליהודה והכלות מחליטות להצטרף אליה (מסירות הכלות לחמותם מודגשת כאן). נעמי לא שמחה על החלטת כלותיה להצטרף, מנסה להניא אותם מהחלטתן ומנמקת את הסיבות לכך: "נישואים", "מנוחה" ו"נחלה". סיכויי הכלות להינשא ולהגיע לרווחה כלכלית, גדולים יותר במואב מאשר ביהודה.

הכלות בוכות מכיוון שהן מרגישות חסרות אונים לנוכח ההחלטה הקשה או מכיוון שהן מתרגשות מדברי נעמי.

נעמי מסבירה לכלות שמכיוון שהיא זקנה וערירית, אין לה אפשרויות לסייע לכלותיה בשידוך כעת והן תהיינה עגונות למשך זמן רב, אפילו כל חייהן.

ערפה משתכנעת מדברי נעמי ומוותרת על הצטרפות לחמותה, בעוד רות "דבקה" בחמותה ונשארת איתה. בנקודה זו רות מתבלטת לטובה בדבקותה בחמותה.

רות משיבה לנעמי ואומרת לה "עמך עמי, אלוהיך אלוהי" מה שרומז לנו על התגיירותה של רות. המשך דבריה מגביר את תחושת הדבקות בין נעמי לרות ונעמי חדלה מלהניא לה הצטרף אליה.

שיעור 2

החזרה לבית לחם. כאשר נעמי חוזרת עם רות לבית לחם, היא חוזרת מחוסרת כל ותקוותן של נעמי ורות לחיי רווחה כלכלית נראים כבדיה.

חזרתה של נעמי עם רות היא מבחינת "נחמה פורתא" לנעמי, אשר מתמודדת עם השכול. נעמי אומרת בחזרתה "מלאה הלכתי וריקם השיבני" וזאת בניגוד לעובדה שרות הצטרפה אליה.

ההתעלמות של נעמי מרות באה לבטא את יחסה של נעמי לבעיית האלמנות שלה, אשר אין לה פתרון (היא מבוגרת מכדי להינשא מחדש) ובעיית האלמנות של רות.

חזרתה של נעמי לביתה איננה מלווה בשמחה שהיינו מצפים לה. עם בואה של רות עם נעמי, בעיית האלמנות למעשה הוכפלה.

נעמי בדבריה מתלוננת כלפי האל על מר גורלה ושואלת מדוע אלוהים הרע לה כך.

הפרק מסתיים בציון זמן חזרתם של רות ונעמי לבית לחם: "בתחילת קציר שערים". זהו רמז על תחילת הפתרון.

פרק ב'

"ולנעמי מודע לאישה (לבעלה)" הפסוק הראשון מספר לנו על איש שהיה קרוב משפחה של אלימלך, בעז שמו, שהיה ביחסים קרובים עם אלימלך בעלה של נעמי.

תיאורו של בעז כ-"איש גבור חיל" נובע מהמעמד הכלכלי שלו, איש מכובד ובעל נכסים.

רות אומרת לנעמי שהיא הולכת ללקט בשדה שבלים. איסוף השבלים הוא ממנהגי העזרה לעניים של אותה תקופה: פאה, לקט ושכחה. בפסוק זה רות מכונה "רות המואביה", מה שמרמז לנו על זרותה של רות במנהגי עניי הארץ בליקוט השבלים. רות מציינת שהיא תנסה "למצוא חן" בעיני בעלי השדה על מנת ללקט מעט מהשערים, מה שאומר לנו שהיא לא מבינה שזו זכותה ללקט בשדה ואין לבעל השדה אפשרות לבחור מי ילקט בשדה שלו.

רות הולכת ללקט בשדה, בלא ידיעה שזהו שדה השייך לבעז. הפסוק אומר "ויקר מקרה" על בחירת רות ללקט בשדה השייך לבעז. על פי הפשט - אכן זהו צירוף מקרים, אך רוב הפרשנים מסכימים שדווקא הציון הנ"ל עומד על כך שזהו איננו מקרה - אלא "היד הנעלמה" שמכוונת את רות דווקא לשדה של בעז.

פניית בעז לקוצרים היא חריגה בסגנון התנ"כי, על מנת לאפיין את דמותו של בעז כאדם חביב. בעז שואל את הקוצרים אודות משפחתה של רות, "למי הנערה הזאת" ומביע עניין או ביופייה של רות, או במוצאה השונה. עניין זה גם מבטא את יחסו של בעז לעניים המלקטים בשדותיו - הוא מתעניין בהם ומכיר אותם (ולכן יכל לזהות את רות, "הנערה החדשה").

הנער לא עונה לשאלתו של בעז בתחילה, ומציין: "נערה מואביה היא", להדגיש זרותה בקהל.

רות אומרת שלמרות שהיא נמצאת בשדה מהבוקר, איננה מצליחה לאסוף מספיק שבלים. בעז משיב לרות שהיא יכולה לאסוף בלי חשש מפגיעה בה ואף יכולה לשתות מים אשר שייכים לעובדים של בעז. רות מכירה בטוב של בעז ושואלת אותו מדוע היא מוצאת חן בעיניו למרות שהיא נכרייה. בעז משיב לה שהוא מודע להצטרפותה לנעמי והוא מכיר בטוב שהיא עשתה ולכן גם לה מגיע טוב.

שיעור 3

דמות

הגדרות:

דמות: אדם המופיע בסיפור, כאשר תשומת הלב ממקדת את הקורא אל קווי האופי של אותו אדם.

עיקרון כמותי: דמות המופיעה פעמים רבות בסיפור היא דמות ראשית, מי שנזכר פחות ממנה היא דמות משנית.

דמות ראשית: עניינה מובלט ביצירה במידה רבה ומעשיה גורלה ועולמה האישי מניעים את העלילה והסיפור עוקב אחריה ומרכז את תשומת לבו של הקורא אליה.

מיון הדמויות המשניות: לפי תפקידן בסיפור:

מדרבנות את הדמות הראשית לפעולה.

מסייעות בסיבוך או התרת העלילה (הבעיה המוצגת)

חושפות את העולם הפנימי של הדמות הראשית

מהוות מקור למידע על דמויות אחרות: עברן המשותף או מספרות על כך לדמויות אחרות.
תפקיד אנלוגי: להבליט קווי אופי מסוימים אצל הדמות הראשית בצורת השוואה או ניגוד.
ייצוג הרקע החברתי ביצירה: חברה כפרית, אצולה וכד'.

מפת הדמויות במגילת רות (לפי סדר הופעתן):

1. אלימלך - דמות משנית בחשיבות נמוכה. מוזכר מספר פעמים מועטות בסיפור ותפקידו העיקרי הוא מתן רקע כלכלי חברתי.
2. נעמי - דמות ראשית במגילה. מוזכרת הרבה פעמים ויש חדירה מכוונת לעולם הפנימי שלה. נעמי מוזכרת 21 פעמים במגילה בשמה, יותר מבוועז, הנזכר 20 פעמים.
3. הסיפור חודר לחיי נפשה: צערה, מרירותה, יאווה ותקוותה. קווים לדמותה בתור אשת אלימלך, אלמנה מרירה, חותנת ואומנת.
4. מחלון - דמות משנית בחשיבות נמוכה.
5. כליון - דמות משנית בחשיבות נמוכה.
6. אנשי שדי מואב - מוזכרים כמקהלה ואינם מוזכרים בשם
7. ערפה - דמות משנית בחשיבותה. דמותה של רות מושווית אל ערפה בהחלטותיה: כאשר ערפה מחליטה לשוב למואב אנו למדים שהצעת נעמי הייתה ממשית וראלית ולא מן השפה ולחוץ.
8. רות - דמות ראשית במגילה. רות מוזכרת 12 פעמים במגילה בשמה, כאשר בשאר הפעמים היא מוזכרת ככלה, בת, נערה, אישה, תיאור נסתר ("אליה", "היא").
9. אלוהים - דמות ראשית במגילה. מוזכר 20 פעמים במגילה ע"י הדמויות והוא מניע את גורלם של הדמויות במגילה.
10. אנשי בית לחם - מוזכרים כמקהלה ואינם מוזכרים בשם
11. בועז -
12. הנער הניצב על הקוצרים
13. נערי בועז -
14. הקוצרים -
15. נערות בועז -
16. הגואל -
17. הנשים -
18. השכנות -
19. רחל, לאה, תמר, פרץ ויהודה - נזכרים בסוף על מנת להביא את תפקידה של המגילה: שושלת דוד המלך.

אנונימיות במגילה: חלק מהדמויות במגילה אינן מוזכרות בשמן. סיבה לכך יתכן שנובעת ממבנה החברה הפטריארכלית (נשים אינן חשובות), אך אנו רואים כי במגילה גם גברים מוזכרים באנונימיות ולכן אין זו הסיבה העיקרית לאנונימיות במגילה. סיבות נוספות שייכתנו הן חוסר חשיבות, אי-ידיעת הסופר את שמותיהם או התעלמות מכוונת על מנת למחוק את זכרם של הדמויות.

סיכום: דווקא מיעוט המקום והמלל שנותן המספר המקראי לדמויות המשניות הופך אותן לכלי חשוב ללמד על עיקרו ומטרתו של הסיפור. הדמויות המשניות הן שנותנות את המפתח הן שנותנות את המפתח להבנתנו את המגילה.

שיעור 4

מפגש בועז עם רות

בועז מעוניין לתת לרות תחושה טובה ולכן הוא מושיב אותה לאכול עם הקוצרים, על מנת "להפיג" ממנה את תחושות זרותה. "וטבלת פתך בחומץ" - לפי הנהוג המקובל בזמן הזה. רות משאירה בצלחתה את שאריות האוכל, למרות עניותה הגדולה. בועז לא רק מספק לרות מזון, אלא הוא מספק לה את המזון מבלי לגרום לה לתחושת בושה. בועז איננו נותן לרות מזון ישירות, אלא עושה זאת בעקיפין, שוב, על מנת לא לגרום לה לבושה. רות חוזרת לביתה ומספרת על כך לנעמי. כאשר נעמי שומעת כי בועז הוא זה שעשה עמה חסד, היא מבינה כי קיימת כאן הזדמנות לפתור את בעייתן הכלכלית. רות אומרת לנעמי כי אכן הוצע לה לשוב וללקט מהשדה. כעת זוהי נקודת המפנה של השתיים מבחינה כלכלית: מזון סדיר על שולחן.

פרק ג'

נעמי אומרת לרות שהגיע הזמן להינשא ("אבקש לך מנוח"), ולחיות חיים טובים יותר. נעמי מציעה לרות שתמשוך את תשומת לבו של בועז, ואומרת לרות שתסוך עצמה בשמן, תרחץ את גופה ותלבש שמלות יפות על מנת שתהיה מושכת יותר. נעמי אומרת לרות שתלך בלילה לשכב במקום משכבו של בועז, מה שיצור ביניהם אינטימיות. רות מבטלת את רצונה כלפי נעמי ומגיבה: "כל אשר תאמרי אעשה", ולא חושפת את רגשותיה כלפי העניין. ואיננו יודעים מה דעתה בעניין.

רות הולכת ונרדמת אצל מקום משכבו של בועז. בועז מגיע ונחרד לגלות שיש מישהי במקום משכבו (חושך, לכן אינו מזהה את רות). רות משיבה לבועז: "אנכי רות אמתך, ופרשת כנפך על אמתך, כי גאל אתה". רות פונה אל בועז במישור המשפטי-הלכתי ולא כפי שנעמי כיוונה אל המישור הנשי. המקרה כאן הוא של גאולה ולא של ייבוס. כאן במקרה הזה לא קיימת זיקה של ייבוס,

ולכן זהו חסד ולא חובה (לגאול את שמו של בעלה המת). הסיבה שעושים "חסד" עם המתים, היא מכיוון שאין מודעות למת על מעשיהם של הגומלים להם ולא קיימת תמורה.

מה שעולה מדברי בועז היא העובדה שקיים פער גילאים בינו ובין רות. בועז אומר שדרכם של צעירים היא ללכת בעקבות לבם ולחפש אהבה, גם במחיר של ויתור על רווחה כלכלית.

מכאן, הנישואים כאן הם בגדר חסד: לעשות טוב למישהו אחר (רות) ובוועז עושה זאת משום ש-"אשת חיל את", ולא מתוך אינטרס אישי.

בועז משיב לרות שקיים מישהו בקרבה גדולה ממנו שהוא על תקן "הגואל", מכאן שוב ניתן לראות על כוונתו של בועז: לעשות חסד עם רות ולהקים את שם המת. בועז נשבע לרות שאם הגואל יחליט שלא לגאולה, אז הוא יעשה זאת. רות נרדמת למרגלותיו של בועז וחומקת מהגורן בטרם יפציע השחר וייוודע הדבר לאנשים (יחשבו שהם שכבו ביחד). בועז שולח עם רות מעט מזון, שלא תחזור בידיים ריקות. רות חוזרת לנעמי ושומעת על השתלשלות העניינים. נעמי לא מזכירה בתשובתה לרות את בנה: כל מעשיה בשלב זה הם על מנת להיטיב עם רות.

רות חוששת לגורלה (היא נמצאת באי-וודאות לגבי זהות הגואל) ונעמי מרגיעה אותה ואומרת לה שהעניין יסתיים במהרה.

שיעור 5

כל מוכר (שדה, נחלה) חוזר לבעליו בשנת היובל. מכאן, גם מחיר מכירת השדה נקבע על פי פרק הזמן עד היובל. גם קרובי משפחה של המוכר יכולים "לגאול" את הקרקע. זה מה שבוועז מציע ל-"גואל": שיקנה בחזרה את שדותיה של נעמי מכיוון שיש לו קרבה משפחתית אליה, ואם יחליט שלא לעשות כן אז בוועז יעשה זאת. הגואל מחליט שהוא לא מעוניין לגאול, ומבצע את טקס ה-"חליצה". בוועז קונה את רות (נושא אותה לאישה) ומעיד בפני העם שהוא מתכוון להקים את שם המת (מחלון) על נחלתו. הזקנים מברכים את בוועז שיהיה ביתו כבית פרץ (נולד לתמר מזרע יהודה). בוועז נותן זרע לרות והיא מולידה בן זכר. הסיפור מסתיים עם פתרון לבעיית הבדידות והשכול של נעמי: היא מיילדת את בנה של רות ונהיית לו לאומנת. הכתוב אומר לנו שבנה של רות הוא עובד אבא של ישי, אבא של דוד (המלך).

סיכום המגילה:

לשם מה נכתבה המגילה? יש סיבה לכך שסיפור נישואי רות לבועז נכנסו לקנון של התנ"ך.

פירוש ר' יוסף קרא, פרק א' פסוק א':

"בא הכתוב ללמדך האידך נתגלגל הדבר מאבימלך היה מאלופי יהודה והיה יכול לישא אשה לבניו מן הגדולים שבשבטים, מה גרם לו שנשא נשים מואביות וע"י שנתגיירה רות לשם שמיים מה פועל נשתלם לה שיצא ממנה מלכות"

ר' יוסף קרא מבדיל בין 2 שלבים במגילה: ההתבוללות של אבימלך ובניו ומנגד התגיירותה של נעמי. תוצאות דרכם ידועות, והכתוב בא ללמדנו שהתבוללות זה דבר פסול מאוד, וגיורה של רות זה טוב מאוד, עד כדי כך שזכתה רות שיצא מלך בישראל מזרעה. כאשר רות אומרת "עמך עמי, אלוהיך אלוהי", היא נתפסת כבת ישראל לכל דבר.

ההסבר של ר' יוסף קרא מבטל למעשה את החלק הכלכלי שדנו בו בהרחבה.

פירושו של גייגר, הוגה דעות יהודי מהמאה ה-18:

מטרת המגילה לומר לנו שטוב לשאת נשים נוכריות, הרי דוד המלך יצא משידוך כזה.

פירושו של הזוהר:

אם מטרת המגילה הייתה לספר את שושלת בוועז עד דוד, היינו מסתפקים בפסוקים האחרונים. אלא מדוע סיפרו על דמותה של רות? כדי להרחיב לנו על גיורה ואופי הענווה שלה, וצדקותה.

פירושו של ר' יוסף אבן כספי:

תכלית הספר הוא לספר שושלתו של דוד המלך, שעליו נאמר "גור אריה יהודה".

פירוש רות רבה (וילנא):

מטרת המגילה זה להעצים את חשיבות גמילות החסדים. אפשר לראות שהמילה חסד חוזרת הרבה פעמים במגילה, וכמו כן מעשי החסד.

פירושו של רות רבה זוהי הדעה הרווחת בקרב הפרשנים המודרניים.

שיעור 6

דמותה ההפוכה של רות היא ערפה. פירוש לשמה של ערפה: משום שהפנתה עורף לנעמי. דבר זה תמוה משום שאין בהתנהגותה שום דבר חריג: היא הנורמלית והיא נותנת את הניגודיות לרות: מעשיה של רות אינה נורמלית. דמותו הנגדית של בועז הוא הגואל. הגואל התנהג בצורה נורמלית: אין במעשהו פסול, והחלטתו של בועז אינה הגיונית והיא החריגה מהנורמה.

האם היציאה מהנורמה ומאזור הנוחות מודגשת לחיוב במגילה? האם יש צורך לצאת מגדר הנורמה בגמילות חסדים?

שאלות אלו עולות מפירוש הטעם של רבה למגילה: שטעמה הוא להראות גמילות חסדים.

האלטרואיזם או: ("הזולתנות") הוא ביטול רצונות הפרט לטובת הכלל ויש שמקבילים את מידת החסד לזולתנות. המגילה באה ללמד את תכונת האלטרואיזם שהוא תכונה ועקרון היסוד של דמות המנהיג בישראל (דוד המלך). המגילה באה ללמד שבשורשי של דוד קיימת תכונת האלטרואיזם ולכן הוא ראוי להנהגה.

בספר שמות פרקים א'-ג':

מתוארת עלייתו של משה להנהגת העם. המקרא מספר לנו על שלוש אפיזודות: משה מציל את הפועל היהודי מיד המצרי, מה שמוביל אותו להצטרפות לעמו נגד המצרים. המקרה השני בו הוא רואה שני פועלים עבריים נצים, הוא ניגש לאחד ושואל אותו "למה תכה רעך". המקרה השלישי, כאשר משה בורח למדיין ורואה את רועי הצאן עוקפים בתור את הנשים ויוצא להגנתן.

אם נצרך את סיפור שליחתו על פני המים, נקבל ארבעה מקרים עד גיל 80 שבהם אין לנו מושג מה היו מעשיו והיכן היה.

הסיפורים הללו נותנים לנו בכל זאת כמה קווי אופי של משה: (1) הוא עומד לצד החלש והצודק (2) הוא מוכן לשים את טובתו האישית כמחיר לתכונת האופי הראשונה. (הוא מגורש ממצרים וממדיין בשל כך). משה הוא אדם המוכן להקריב מעצמו למען עשיית הצדק בשביל אדם אחר.

שלושת המקרים דרושים לנו להבנת קווי האופי: גם כאשר מדובר בעשיית צדק בין אחיו ובין אם זה מדובר על אנשים זרים: משה עומד על זכויותיהם של החלשים כי זהו אופיו. משה הופך ברגע זה לאבטיפוס של המנהיג האידאלי לישראל.

שאל נשלח ע"י אביו לחפש אחר האתונות. בדרכו הוא פוגש בשמואל אשר מושח אותו למלך על פי צו אלוהי. יום לאחר מכן, עושים הגרלה דמוקרטית להחליט מי יהיה המלך ושאל שוב עולה בגורל אך איננו בנמצא. כאשר שאל שומע כי שמו עלה בגורל, הוא נחבא אל הכלים (מתחבא מחמת ענוותו הרבה). לאחר שנמצא, העם המליך אותו. שאל מתואר כמי שלא מעוניין להיות מנהיג ולכן

הוא דווקא מתאים להנהגה (אין לו סיבה אישית, שררה, כסף או כוח).

בציווי בספר דברים, על המלך לא להרבות בכסף וזהב, נשים וסוסים. המלך הוא בעל זכויות יתר ועל כך קיים החשש שינצל את מרותו לרעה.

לאחר שדוד נמשח למלך, שאל רודף אחריו כדי למנוע ממנו את המלוכה. במערה שבה דוד התחבא, שאל נכנס לבדו ודוד לקח לו את כנף מעילו על מנת להראות לו שיכל לקחת את המלוכה (ואת חייו) אך לא עשה זאת. דוד לא מעוניין לקבל את המלכות בכוח אלא אם היא תינתן לו בלבד. נקודת השפל של דוד היא במעשה בבת שבע: שם ניצל את מעמדו לטובתו האישית - אך מכיוון שהכה על חטא, הוא נשאר בשלטון.

לדוד קיימת את תכונת היסוד שהוזכרה מקודם. המגילה לא באה לספר את סיפור דוד, אלא צריך לראות מהו החיבור ביניהם: המגילה באה על מנת להראות שתכונת האלטרואיזם היא תכונת יסוד של דמות המנהיג.

שיעור 7¹

חוקים במגילה, והלכות

1. מתנות אביונים – מתוך ויקרא פרק יט : (ט') "ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט מפסוקים אלו למדו הלכות מרכזיות:

1. פאה = בקצה של השדה משאירים רוחב מסויים בלתי קצור והעניים באים לאסוף אותם
  2. לקט = כאשר קוצרים קוצרים את שדותיהם והם מתקדמים בקצירה ונופלות מהיד לעיתים שיבולים וההלכה קובעת כמה, אבל את שיבולים אלו שנפלו אסור להרים. והעניים אוספים אותם.
  3. שכחה – כאשר הקוצרים מתקדמים בשדה לעיתים נותרו שיבולים ששכחו לקצור אותם אם האדם יתקדם ומאחוריו יש שיבולים גם את שיבולים אלו אסור לקצור.
- 2 סוגים של מתנות לעניים - אחד שאתה לא נוגע בו - פאת השדה. והסוג השני מאלו שאתה משאיר והעניים אוספים וזה השכחה והלקט. האדם חייב לעשות את מצוות אלו ע"פ דין העני יכול לתבוע את זכויות אלו.

- כשאנו מסתכלים במגילה בפרק ב' כתוב (ב') "אלכה נא השדה ואלקטה בשיבולים" – רות הולכת ע"פ הנוהג שיש לעניים ולקבל מהם את ההקצבה ע"פ חוק התורה. רות איננה מכירה לגמרי את החוק כיוון שהיא אומרת אחר אשר מצא חן בעיניו כי היא חושבת שעל מנת לקבל את מתנות העניים היא צריכה למצא חן בעיני בעל הבית וזה איננו נכון זה לא תלוי ברצונו של בעל הבית
- רות ב' טו : " גם בין העומרים תלקט ולא תכלימוה" העומרים הם ערמות החיטים שנקצרו כבר על ידי בעל הבית והיא לא יודעת להבחין אך בועז אומר לעובדים שלו לאפשר לה ללקט מבין העומרים. כל מה שאנו רואים בפרק מתבסס על מה שאנו רואים למתנות עניים. בועז רוצה לאפשר לרות לקחת את אשר היא חפצה מבלי לבייש אותה. יש פרק זה התייחסות לחוק שבעז לא הולך ע"פ החוק היבש אלא מעבר לחוק היבש! ולא תכלימוה" לא רק שהוא רוצה לתת לה אלא לא רוצה לתת לה תוך כדי ביושה. במגילה הנושא המרכזי החוק הוא מעבר!

2. חוק הייבום וחליצה – ההלכה בספר דברים כ"ה, ה"י " כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם ובין אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאישה ויבמה: והיה הבכור אשר תלוד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מיישראל" ההלכה אומרת שהאישה האלמנה איננה יכולה להתחתן עם כל אחד כפי העולה על רוחה אלא יבמה האח הנותר בחיים וישא אותה לאישה. אין הכוונה שיקראו לו בשם אביו אלא הוא יורש את נחלת אביו. ואם האיש לא יחפוץ בשידוך זה הם לא מחוייבים יש לזה מוצא מבחינה משפטית – יש זיקת ייבום אבל יש דרך מוצא. הוא לא עומד בחובה המשפטית. ההתחייבות למשפחה אלו הם שונים מאוד מכפי שהם כיום. "לא חפצתי לקחתה .. וחפצתי נעלו מעל רגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו: ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל" מבחינה משפטית – החליצה היא פירוק זיקת הייבום. חוק זה הוא מאוד ייחודי ע"פ הפסוקים הללו יש כאלו שנטו לראות את הסיפור של מגילת רות כסיפור של ייבום. מה ההבדל בין זה לבין ייבום? מדוע זה לא ייבום:

אין כאן מקרה של אחים! כי בועז הוא קרוב משפחה רחוק. אז מה יש בסיפור: 2 אפשרויות:

- א. גרסא קדומה של ייבום
- ב. מצוות הגאולה: (ויקרא פרק כה): " כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו ובא גואלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו" בעצם מדובר על גאולת קרקעות פרק ד פסוק ג: " ויאמר לגואל חלקת השדה אשר

¹קרדיט לטל צור

לאחינו לאלימלך מכרה נעמי השבה משדה מואב" ובוועז השיב לגואל" קנה מהיושבים .. ואם לא תגאול אני אגאל אחריד. " בשלב הראשון הגואל מוכן לגאול כי הוא אומר אנוכי יגאל אבל שבוועז אומר לו לשאת את רות לאישה הוא מסרב "זאת לפני ישראל על הגאולה ועל התמורה שלף איש נעלו ונתן לרעהו" כדי לעשות תמורה צריך לשלוף את הנעל ולתת אותה זה נשמע כמו חליצה אך זה לא כך הוא מעביר לו את זכות הקניין על הקרקעות . איך עושים קניין? גואל נותן את הנעל לבועז וזהו המעשה הסמלי שמבטא את זכות הקניין לקרקע נקרא - קניין סודר. מי שגואל את הקרקע גם גואל יש לזה אופי של ייבום אך זהו לא ייבום. אך בהנחה שרוצים לייבם אך אין אפשרות כזאת ועדיין יש מוטיבציה לעשות את המעשה הנכון הזה מבחינה סוציאלית - בוועז מרחיב את דין הגאולה וכולל בתוכו מקרה שהוא דמויי ייבום אך הוא לא באמת כזה. האקט הוא לא הלכתי אך הוא מקבל צורה הלכתית. התעסקות בחוק אך החוק מצומצם מדי אבל מרחיבים אותו כדי לכלול בו דברים טובים. שוני בין האידיאה של החוק לבין החוק עצמו. כיצד דמותו של בוועז מוארת דווקא על רקע החוק בשל העובדה שהוא משרת את האנשים לפני משורת הדין בכך שהוא מרחיב את החוק.

3. תחום הגיור- הגיור במקרא: שאנו מסתכלים במקרא כאשר העם ישב בארצו הוא היה חזק ועצמאי לא הייתה מניעה שאדם יישא אישה נוכרית והיא מקבלת על עצמה את מנהגי המקום כמו משה למשל - משה מתחתן עם ציפורה ממדיין והיא הופכת להיות אישה יהודייה. במקרים אלו אין שלבים פורמליים של הגיור אצל רות אנו שומעים את המעבר שהיא נכנסת לעם ישראל היא מבטאת ומצהירה אמונתה- "עמד עמי ואלוהיך אלוהיי" - פעולה של קבלת אמונת ישראל מה שאנו לא מוצאים במקרים אחרים. זהו מצב של אקסטרה, מעבר לסטנדרט הרגיל, הלכה ומעבר לה.

● כל הנושא שלמדנו בשיעור זה - ההתייחסות לנושא החוק במגילת רות תואם את מה שלמדנו בשיעור הקודם על האלטרואיזם. למדנו שהמטרה של מגילת רות היא ללמד על אופיו ודרכו של המנהיג בישראל שבעיקר לנגד עיניו זה טובת הכלל וכל זה כאשר הוא מוכן להקריב מעצמו לטובת האחר. הרעיון הזה נושא החוק משרת את אותה מטרה החוק כדרכו וכאופיו קובע גבולות לטוב ולרע. החוק מחייב את האדם לתת מתנות לעניים אך ברגע שנתת עפ חוק אתה לא מחויב יותר, החוק נותן אפשרות לייצר מערכת ערכים טובה אך חיסרונו הוא שיש לו גבול ויש מקרים שצריך לתת מעבר לגבול וללכת יותר רחוק בוודאי באנשי ציבור והנהגה ולכן אנו צריכים לדבר על מה שצריך ועל מה שאפשר הרבה מעבר. לכן כל חוק במגילה מופיע כחוק פרוץ שיש לנהוג מעבר לו. החוק בדת היהודית הוא המינימום ולא המקסימום! החוכמה היא לעשות את מה שמעבר לחוק. החוק זה לא הגבול העליון אלא הגבול התחתון. מגילת רות רוצה ללמד את היחס לחוק דין ולפנים משורת הדין.

שיעור 8

מגילת אסתר

רקע:

הזמן הוא סוף תקופת התנ"ך, על רקע חורבן הבית הראשון בשנת 586 לפני הספירה הנוצרית. העם ביהודה מותקף ע"י האימפריה הבבלית אשר מגלה אותה מארץ ישראל וכך החלה תקופת גלות בבל.

העם היהודי בתקופת שבר, הסיפור של המגילה לא ברור לנו מבחינת זמן, אלא שהוא בתקופת אחשורוש, 559 לפנה"ס.

פסוק א':

האימפריה הפרסית שולטת על רוב העולם (מהודו ועד אתיופיה-כוש), למעט יוון. (מאוחר יותר הפרסים נכבשים ע"י אלכסנדר מוקדון)

בפסוק ב': "בימים ההם כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו" משמע, כאשר הוא הומלך להיות מלך. בפסוק ג': "בשנת שלוש למלכו עשה משתה". ישנה סתירה לפסוק ב', האם הזמן הוא כשבת המלך או בשנת שלוש למלכו.

כאשר מלך עולה לשלטון, לא תמיד זה נעשה בצורה חלקה: ישנם אחים שטוענים לכתר וקרבה משפחתית זו או אחרת שעומדת בדרכו למלוכה. בתקופות מעבר שלטון, עמים נשלטים מנסים לפרוק עול ולהשתחרר מהשלטון בנצלם את אי הסדר השורר. לאחשורוש לקח שלוש שנים לייצב את מלכותו ולהתגבר על אותם מכשולים.

אחשורוש מקיים משתה במשך 180 יום לכל שריו ועבדיו. לאחשורוש יש כוונה פוליטית מאחורי המשתה: "בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו", שלטון מגיע לאדם גם בזכות עושרו, לכן הוא נותן לכולם משקאות ו-"קונה אותם".

לאחר המשתה הראשון, אחשורוש עושה משתה שני בשושן הבירה, בחצר המלך, פתוח לכולם עם עושר רב. "ההשתיה כדת אין אנס" מותר לשתות אך לא מכריחים על פי חוק.

המלך רוצה שאנשי העיר שבה הוא יושב, ידעו כי הקרבה אליו, משמעה רווחה כלכלית ובטחון.

שתייה בפרס הייתה נוהג תרבותי חשוב, ובתי המרזח היו מרכזיים בחייהם של הפרסים. הרודוטוס כותב על הרגלי השתייה של הפרסים: "הם מרבים לשתות יין ואסור להם להקיא או להשתין בחברת אדם אחר. (מכובד)". אלה מנהגיהם, והם גם נוהגים לדון בעניינים החשובים ביותר כשהם שיכורים."

גם ושתי המלכה עשתה משתה לנשים. הנשים במשתה של אחשורוש נועדו לענג ולשעשע את הגברים, ואילו הנשים במשתה של ושתי הם במעמד אחר (מכובדות יותר).

אחשורוש שולח שבעה סריסים לקרוא לושת, על מנת לקרוא לה ולהתפאר ביופייה הרב מול העמים והשרים.

מדוע סרבה ושתי לבוא? פרוש אחד: אחשורוש דרש ממנה לבוא ערומה ללא בגדים (רק בכתר מלכותה). פרוש נוסף: מלכותה קודמת לשמה (היא מלכה בזכות עצמה)

המלך שומע על סירובה של ושתי וכועס מאוד. אחשורוש מתייעץ עם הקרובים לו לגבי אופן הפעולה שבה יש לנקוט מול ושתי. ממוכן, אחד משרי פרס, מיעץ למלך שלא לעבור על זה בשתיקה משום שיש בזה משום תקדים מסוכן במעמד הנשים מול הגברים. יש להעניש את ושתי באופן שירתיע נשים אחרות, ונשים אחרות תכבדנה את בעליהן. החוק נשלח ומתורגם לכל שפה ועם כלשונם: בכל בית, השפה המדוברת בבית תהיה שפת הבעל (ולא שפת האישה).

ברגע אחד ושתי מבטלת את כל 187 ימי המשתה, שבהם המלך אחשורוש מנסה לבסס את מלכותו ואת כוחו. ברגע הזה חלה תפנית והמקרא מדגיש לנו זאת.

העצה שניתנה למלך, במקום "לטאטא" את הסיפור, מפרסמת בכל 127 המדינות את מעשה ושתי, דבר שנותן "כבוד" (מלאכותי) לאחשורוש. הסיפור שלנו מתחיל בהעצמת הבעיה מכיוון שהעניין פורסם לכל המדינות.

שיעור 9

לאחר המשתה, המלך מקבל את עצת נעריו ומזמן בחורות בתולות לפניו על מנת לבחור מהן אישה.

פס' ה: איש יהודי היה בשושן הבירה ממוצאו של מרדכי אנו יודעים כי הוא משבט בנימין וכי המושג יהודי מתכוון לכל שבטי ישראל.

פס' ו: אשר הגלה מירושלים עם הגלה רקע המאפיין את זהותו של מרדכי.

פס' ז: ויהי אמן את הדסה רקע לדמותה של אסתר, ביחס למרדכי.

פס' ח: בהקבץ נערות רבות אל שושן הבירה הנערות נלקחו מבתיהן, אסתר ביניהן.

פס' ט: הגי מחבב את אסתר ונותן לה עדיפות על האחרות

פס' י: מרדכי אומר לאסתר שלא תספר את מוצאה ועמה.

פס' י"א-י"ד: תיאור התהליך שעוברות הנשים לפני שהן באות לפני המלך. מתוך כל הנשים שמעוניינות להגיע אל המלך, אסתר בולטת בכך שאיננה חפצה בכך.

פס' ט"ו-ט"ז: לאחר ארבע שנים של תהליך ארוך של בחירת אישה, אסתר מגיעה אל המלך ומוצאת חן בעיניו.

פס' י"ז-י"ח: המלך אהב את אסתר ונשא לו אותה לאשה. אסתר נמלכה למלכה במשנה גדול.

פס' י"ט: ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי ישב בשער המלך לאחר שאסתר נבחרת למלכה, אחשוורוש מזמן שוב נשים (למס' 2 שלו) שלא על מנת לשאת אישה, אלא להנאתו בלבד. מרדכי נמצא בתפקיד מפתח בשער העיר.

פס' כ: אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צווה עליה מרדכי גם לאחר שינוי במעמדה של אסתר, איננה מגלה את עמה ומולדתה

פס' כ"א-כ"ג: מרדכי שומע ניסיון להתנקשות במלך, מספר לאסתר ואסתר מעבירה בשמו את המידע למלך. ההתנקשות נמנעת והדבר נרשם בארכיון (ספר דברי הימים).

לפרקים א-ב יש תפקיד של אקספוזיציה (מצג) למגילה על מנת להבין את שאר הפרקים במגילה.

אחד המאפיינים של האקפוזיציה הוא שהדברים נכתבים בתמציתיות. לעומת זאת, בפרקים א-ב, המידע מועבר לנו בתיאור מעמיק.

אם כן מהו התפקיד של שני הפרקים הראשונים? מוזכר פעמיים בפרקים אלו שאסתר לא מגלה את מוצאה. כאשר אסתר תתעמת עם המן ואחשוורוש על פקודת השמדת היהודים היא צריכה להפתיע את המן ואחשוורוש עם המידע כי היא יהודייה.

מדוע אסתר לא מגלה את מוצאה? נישואיה של אסתר לאחשוורוש לא משנה את יחסה לקשר שלה עם מרדכי. היא הפכה למלכה ועדיין נאמנת למרדכי, ועושה מה שמרדכי אומר לה.

שאלה שלישית: למה אחשוורוש מוצא עניין דווקא באסתר? אחשוורוש שואל ומתאמץ לחזק את מלכותו. אסתר היא האנטיטזה של ושת, איננה מבקשת דבר, צנועה וצייתנית. זה בדיוק מה שאחשוורוש מחפש על מנת להשיב לו את גבריותו (שהתערערה בעקבות ושת). יופייה של אסתר משני בחשיבותו לצנועותה, מכיוון שאחשוורוש חיפש דווקא את האשה הכנועה שלא תעשה לו בעיות.

כאשר אחשוורוש בוחר באסתר הוא בוחר בה משום שהייתה שקטה ולפיכך תהיה כנועה למרותו, אך השקט הזה הוא משום שאמונה של אסתר ביד מרדכי ולכן אחשוורוש בחר באשה הלא נכונה.

מבנה פרקים א'-ב':

מלכות המלך	ערעור מלכותו	חיזוק אירוני למלכותו, ע"י משרת
המשתה	סירוב ושת	הצעת ממוכן
לקיחת הנשים	אסתר איננה מגלה את עמה ומוצאה	הצלת המלך ע"י מרדכי

שיעור 10

אחשוורוש ממנה את המן להיות מעל כל השרים. מרדכי איננו משתחוה ככל השרים להמן. מעמדו של המן נקבע ע"י המלך, והצווי להשתחוות להמן הוא ציווי מלכותי. סירוב מרדכי להשתחוות, אם כך, הוא בגדר מרד במלכות. המן איננו מעוניין להעניש את מרדכי, אלא את כל עמו - עונש קולקטיבי. המן מגריל תאריך שבו יוציאו את העונש הקולקטיבי לפועל.

מה מניע את מרדכי לא להשתחוות לפני המן? מדוע המן מגיע למסקנה שיש להרוג את כל היהודים ולא להעניש רק את מרדכי?

נימוק ראשון הוא האיסור ההלכתי להשתחוות לפני אלוה אחר, אך אין איסור להשתחוות מפני כבוד (לאות כבוד). משום כך אנו מסיקים כי מרדכי איננו מעוניין לתת כבוד להמן. השאלה המתבקשת היא מדוע? מרדכי מרגיש כלא שייך, כזר במדינתו. נזכיר בנק' זו כי מרדכי צאצא של קיש, אבי שאול המלך (משפחה מיוחסת) וכי המן הוא מזרע אגג העמלקי (עמלק הוא האויב המושבע של היהודים וסמל הרוע מבחינתם). כאשר שאול נלחם בעמלק, הוא משאיר את מלך עמלק, אגג, בחיים. שאול, אבי אבותיו של מרדכי, נכשל בכך שלא הרג את אגג וקעת צאצאו של אגג עומד מול צאצאו של שאול - ומרדכי לא יכול להוסיף חטא על פשע ולהשפיל עצמו ואת הגאווה הלאומית ואת סמל המלכות היהודית מול העמלקי.

קעת לשאלה השנייה: מדוע המן מעוניין להשמיד את כל היהודים? כאן לראשונה אנו נתקלים בשנאת ישראל. המאבק בין עמלק לבין ישראל הוא מאבק בין עמים ולא בין שני אנשים. המן מעוניין להרוג את היהודים לא מכיוון שמרדכי איננו משתחוה בפניו, אלא מכיוון שהם יהודים.

היום להשמדת היהודים נקבע ע"פ גורל, על מנת להראות את עוצמתו של המן.

המן ניגש אל אחשוורוש על מנת לבקש ממנו להשמיד את ישראל. הוא מנמק את הבקשה בצורה זו:

1) עם אחד מפזר ומפרד

לא יבחינו בהעדרם ולא קשה לעשות כן.

2) דתיהם שונות מכל עם

הם אנשים שונים ולא נטמעו באוכלוסיות השונות שבהם הם חיים

3) ואת דתי המלך אינם עשים

הם מפרים את ציווי המלך. אם נכון הדבר, זהו תנאי מספיק לכך שהיהודים יענשו בחומרה רבה.

המן מערבב מעט מן האמת בנימוק הראשון ועם חצי אמת בשני עם השקר הגדול של הנימוק השלישי שלו אין כל ביסוס.

המן מוסיף נימוק רביעי שבו הוא אומר כי אין למלך אינטרס להשאירם בחיים, ומציע כסף על מנת להביא להשמדתם - כך שששתלם לאחשוורוש לאפשר להמן להשמיד את היהודים. (מחיר הריגתם נמוך לעומת הרווח שבכך).

מסקנת ביניים: אחשוורוש אוהב כסף ואין בו את השנאה היוקדת ליהודים כהמן.

אחשוורוש מעביר להמן את טבעת המלך שמשמעה העברת סמכות ההחלטה להמן ומקצה לו משאבים למשימה. המן מחתים בטבעת המלך מסמך שבו הוא מורה על יום השלושה עשר (באדר) על יום שבו יש להשמיד את היהודים ולבזוז את רכושם.

שיעור 11

מרדכי מודע לגזירה ותגובתו הראשונית היא קריעת בגדיו ולבישת שק ואפר כמנהג האבלים. מרדכי מגיע לבוש כך אל שער המלך בניגוד לאיסור על כך. אסתר נבהלת מכך שמרדכי לבוש שק ומנסה לשלוח לו בגדים על מנת שיתלבש כראוי אך מרדכי מסרב. אסתר שולחת שליח בכיר יותר על מנת לברר מדוע הוא מתנהג כפי שהוא מתנהג. מרדכי מספר לשליח את סיפור הגזירה, ואת התשלום שהובטח לאחשוורוש על אישורה ושולח אותו בחזרה אל אסתר עם ציווי לבוא אל המלך ולהתחנן בפניו על עמה. מכאן אפשר להבין שמרדכי נדרש לזעזע את אסתר על מנת שתסכים לבוא לפני המלך בבקשה זו ושאלו זה מובן מאילו שזה תפקידה. נשים לב גם לעובדה שמרדכי מצייץ את פרשת הכסף על מנת להדגיש בפני אסתר שאחשוורוש אוהב כסף ואיננו שונא יהודים כהמן.

אם מגיעים אל המלך ולא הוא קרא, הוא מושיט את שרביט הזהב לסמן כי רשות הדיבור נתונה בידיו. אם המלך לא מושיט את שרביט הזהב, האדם שניגש אל המלך מוצא להורג. אסתר מסתייגת מלבוא אל המלך כי זו סכנת נפשות ומוסיפה כי לא נקראה אליו כבר 30 יום. מרדכי שומע את דברי אסתר, ונוזף בה על ההתחמקות האגואיסטית שאין לה מקום ואומר לה שלא תחשוב שארמון המלוכה יהיה עיר המקלט שלה. אסתר איננה במעמד שווה לאחשוורוש (אלה לא נישואין המבוססים על שיתוף) והיא מפחדת לגשת אליו. מרדכי אומר לאסתר שהוא מודע לסכנה אך אין לה ברירה והיא חייבת לעשות כן, שאם היא תחליט לא לעזור ליהודים בעת צרתם, הישועה תבוא ממקום אחר ואילו את וביתך תאבדו. מרדכי לא מתחבא מאחורי מילים יפות אלא מכה את האמת הקשה בפניה של אסתר. אסתר נענית למרדכי ומחזירה לו ציווי: לאסוף את היהודים ולהתפלל ולצום 3 ימים. אסתר לוקחת על עצמה את משימת ההתאבדות למרות הסיכון הרב שבה, בעיניים פקוחות ובמודעות.

עד לנקודה זו אסתר הייתה פסיבית בהתנהגותה וקיימה את ציווי מרדכי כפי שחונכה. אסתר נוקטת כאן ביוזמה ראשונה: לך כנוס את כל היהודים. היא עוברת לתפקיד של המצווה ולא המצטווה.

אסתר מתכוננת לבואה לפני המלך בצום וביום השלישי לצום היא לובשת בגדי מלכות ומגיעה לחצר המלך הפנימית ונעמדת שם. הדבר שמשנתנה אצלה זה העמידה: היא עומדת זקוף, היא שינתה עצמה מאישה פסיבית לאישה אקטיבית, מאישה שמרצה את המלך ואת הסובבים אותה ללא ביטוי אישי, לאישה חזקה בעלת רצון ואג'נדה. "ותלבש אסתר מלכות", הכוונה שאסתר "לובשת" על עצמה אופי של מלכה ולא בגדי מלוכה.

המלך מושיט את שרביט הזהב לאסתר והיא נוגעת בשרביט. המלך פונה אל אסתר ושואל אותה: "מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך". אותו שינוי פנימי שחל באסתר מסקרן את המלך. אסתר איננה

באה לפני המלך כציווי מרדכי להתחנן ולהתרפס, אלא באה כמלכה. אסתר להפתעתנו, איננה מבקשת להציל את עמה אלא מזמינה את המלך והמן למשתה אשר ערכה לכבודם (דבר פעוט, ודאי רחוק מחצי המלכות).

אחשוורוש תמוה על בקשתה הראשונה מזה זמן רב, ומתעורר בו החשד שמא מתפתח בינה לבין המן קשר רומנטי. הוא מזרז את המן לבוא אל המשתה, וגם במשתה בערב היא מבקשת מהמלך לבוא ולהזמין גם את המן למשתה הבא. אסתר נוטעת באחשוורוש ספקות לגבי המן.

המן חוזר לביתו מנופח מגאווה על כך שהוא קרוב אצל המלך וכעת אצל המלכה, אך שמחתו איננה שלמה כי מרדכי איננו מכיר בכבודו. זרש מציעה לו לתלות את מרדכי על עץ גבוה ומבלי לבקש רשות המן מכין עץ גבוה לתלות עליו את מרדכי.

אחשוורוש לא מצליח להרדם לאחר המשתה והספקות מכרסמים בליבו לגבי המן.

שיעור 12

שנת המלך נדדה והוא מצווה להביא לפניו את ספר דברי הימים. בספר, הוא קורא כי הוא חייב טובה למרדכי והוא שואל את נערי המלך האם נעשה משהו בנידון. נערי המלך משיבים לו שלא נעשה עבור מרדכי דבר. המלך שואל מי נמצא בחצר ונערי המלך משיבים לו כי המן בדיוק הגיע לחצר. המלך שואל את המן מה לעשות לאדם אשר המלך חפץ ביקרו. המן, שסבור כי המלך מדבר עליו, משיב לו כי יש להלבישו בבגדי המלכות, לתת בראשו את כתר המלך ולהוליכו בחוצות העיר כאשר מכריזים עליו: "ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו". מכאן אנו למדים על שאיפת המן למלוכה, הרי המן סבור כי עליו מדובר. המלך, שהיה בו חשד בהמן, שומע את דברי המן והם מהווים אישוש לחששותיו לגבי המן. המלך, כתגובת נגד, מצווה על המן לעשות כן למרדכי היהודי. להמן אין ברירה והוא עושה כמצוות המלך, דבר המשפיל את המן. (כאן אנו רואים היפוך כפול: ביחס אחשוורוש אל המן, וביחס מרדכי להמן). אסתר מצליחה לשבור את הברית בין המן לאחשוורוש וגורמת למלך לחשוד בהמן בו בעת שהיא נוטעת בהמן ביטחון מופרז הגורם לו לעשות טעויות. למרות כל זה, אין בתכנית אסתר את האפשרות שיפתח ספר הימים בדיוק בעמוד שבו רשום מרדכי ודבר זה מרמז על הכוונה אלוקית של הארועים.

מרדכי חוזר לשער המלך והמן חוזר לביתו מבוויש. המן מספר לאשתו זרש את הקורות אותו והיא משיבה לו כי אין באפשרותו לנצח את מרדכי משום שגורלו של מרדכי כיהודי הוא לנצח את המן כזרע העמלקי. דבר זה מראה על אמונה של זרש אשתו בכוח העליון המסייע ליהודים.

פרק ז

המלך והמן מגיעים למשתה אצל אסתר. המלך שואל את המלכה במה היא חפצה ושוב מציע לה עד חצי המלכות. אסתר מבקשת על עצמה ועמה ומסבירה כי היא ועמה נמכרו להשמדה. המלך שואל מי זה שביקש לעשות כן ואסתר מספרת לאחשוורוש כי זה המן. המן שומע על כך ובורח אל הגינה על מנת לבקש על נפשו מאסתר משום שהוא פוחד מתגובת המלך. בדיוק כאשר המן ניגש אל אסתר, המלך יוצא מהמשתה בזעם ורואה את המן נופל לפני אסתר והוא מטיח בו האשמות לפיהם המן מנסה לחתור תחת המלך ולכבוש גם את המלכה בעודו עושה כן. אחד מסריסי המלך, חרבונה, מציין לפני המלך כי המן הכין למרדכי עץ גבוה (בלי אישור המלך) והמלך מצווה לתלות את המן על העץ אשר הכין. המן נתלה על העץ והמלך נרגע (חששותיו התפוגגו).

שיעור 13

פרק ח

עם מותו של המן, גזרת השמד על היהודים עדיין איננה מוסרת. אסתר צריכה לעמוד ולהתחנן לפני המלך על מנת לבטל את רוע הגזירה, כפי שמרדכי ציווה אותה מלכתחילה, והיא עושה כן. אחשוורוש מגיש לפני אסתר את שרביט הזהב והגזירה מתבטלת. אחשוורוש אומר למרדכי ואסתר כי את הגזירה הראשונה אי אפשר להשיב, וניתנת להם האפשרות לכתוב חוק נוסף בשם המלך. החוק הראשון: אפשר לפגוע ביהודים. החוק השני: ניתנת ליהודים זכות לעמוד ולהתגונן מול אלה שבאים מולם (מבלי להחשב פורעי חוק). ב"ג באדר (הצום בימינו) מתרחשת המלחמה של היהודים בצורריהם וב"ד באדר זהו (יום החג) יום נוסף ליהודים להלחם באויביהם.

סיכום המגילה

רקע:

586 לפנה"ס, נבוכדנאצר מלך בבל עולה על ארץ ישראל, מחריב אותה ומגלה את היהודים לבבל. (על זה צום תשעה באב). זוהי תקופת החורבן שנמשכה 50 שנה. כורש, שעלה לשלטון והשיב את זכות היהודים לחזור לא"י, מה שמכונה "שיבת ציון" בשנת 538 לפנה"ס. מגילת אסתר מתרחשת לאחר שיבת ציון, כאשר רוב העם עדיין בגלות והמצב בארץ בכי רע.

שלושה דברים קרו מבחינה דתית כאשר העם יצאו לגלות:

א. הם היו בארצות שלכל אחד יש אל משלו, והשאלה הייתה באיזו מידה אלוקי ישראל בכלל שולט בחו"ל. (האם ה' הוא "חזק" משאר האלים [לא קיימת אתאיסטיות]?)

ב. ה' סילק את ישראל מעל פני אולי היה כאן גט כריתות ולכן אל להם לישראל להשליך ייבם אל ה'. (האם לה' אכפת מהעם?)

ג. אין ממסד דתי ומדיני ברור וניכר בעל כוח והשפעה. ישראל כפופים תחת העמים ובעיקר תחת מלכות אחשוורוש. (כל המוסדות התמוטטו עם החורבן)

מגילת אסתר באה לתת מענה לשאלות אלו. גם מחוץ לארץ וגם בתקופות האלה שאין בהם מוסדות מאורגנים, הוא האל החזק השולט במציאות אע"פ שניתן לחשוב שלמראית עין אחשוורוש הוא זה ששולט. המגילה באה להראות את שלטון ה' על המציאות גם כאשר זה לא נראה כך.

דוגמאות מתוך המגילה:

א. חוסר שליטה: הצגת מלכותו הרחבה והאדירה של אחשוורוש, ועם זאת את חוסר שליטתו והבנתו לגבי המתרחש. חוסר ידיעתו לגבי כוונותיו של המן להרוג את היהודים ושאסתר יהודייה.

ב. חוקים אירוניים: "להיות כל איש שורר בביתו ומדבר כלשון עמו" (סוף פרק א') חוק שלא ניתן לאכוף אותו, "כל איש ואישה אשר יבואו אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמיתו" (ד', י"א) חוק שמעמיד את אחשוורוש כאל והוא בסוף מתומרן ע"י אסתר, "כי כתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב" (ח', ט'). המלך עצמו לא יכול לבטל את מה שהוא אומר.

ג. משתאות: בכל הזדמנות אנו רואים שיש משתאות במגילה. המשתאות באות כמטאפורה: האנשים חושבים שהם בשליטה, אך כולם שיכורים ביחס למי ששולט באמת: הקב"ה.

ד. היחס שלו לנשים: המאבק של אחשוורוש בוותי, העוצמה שלו על רקע השפלת הנשים הבתולות ולאחר מכן תמרון אסתר אותו באמצעות הקנאה לה.

ה. יועצים ותלות בשרים: עצת זרש להמן, עצת ממוכן ועצת הסריסים. כל הצורך ביועצי המלך בא להציג את המוגבלות של אחשוורוש כאדם.

שיעור 14

מדוע נכתבה מגילת אסתר?

מי הדמות המרכזית בה? מה היחסים בין הדמויות? האם אסתר היא הדמות המרכזית או שמא מרדכי? המגילה קרויה על שם אסתר, אך אמנם היא גיבורת המגילה?

מרדכי

אף על פי שהשינוי בגורל היהודים הובא לידי מעשה ע"י אסתר, המעשה כוון ע"י דמותו של מרדכי. הוא נותן לה פתרון ומצווה לה אותו. לאסתר אין ידיעה או שליטה על האירועים בעוד שמרדכי יודע אודותם. מרדכי נוקט באמצעים קיצוניים, לבישת שק אפר, על מנת להסב את תשומת ליבה של אסתר לבעיה ולהביא אותה לפעול בעניין. אילולא מעשיו אלו בהם הוא אילץ אותה לפעול, אסתר לא הייתה עושה דבר. מרדכי הוא דמות האב ואסתר היא דמות הבת. במערכת היחסים ביניהם, מרדכי הוא המרכזי מביניהם: הדמות הפעילה, המובילה, החשובה המובילה את אסתר בחייה האישיים.

אסתר

כאשר אסתר משנה את גורל היהודים אצל אחשוורוש, היא איננה עושה כאשר מרדכי ציווה אותה. אסתר יודעת שתחוננים לא יניאו את אחשוורוש ומחליטה לתמרן אותו. היא יוצרת מהלך מתוחכם בו היא גורמת לאחשוורוש קנאה ולהמן שאננות, עד לנקודת השבר. אסתר מנצלת את נשיותה, משיכתה המינית ועובדת קרבתה אצל המלך על מנת להוביל את תכניתה. אפשר להניח כי אם אסתר הייתה נשמעת למרדכי, היא הייתה נכשלת לכל הפחות. אחד הגורמים לקביעת מעמדו של דמות ספרותית, היא התפתחותו במהלך הסיפור. בכל יצירה יש דמויות סטטיות, שטוחות ודמויות דינמיות, עגולות. מרדכי, למרות חשיבותו, הוא דמות סטטית. מבחינת אישיותו הוא נשאר זהה במהלך המגילה. לעומתו, אישיותה של אסתר משתנה ומתעצבת במהלך המגילה. "ותלבש אסתר מלכות" (כמבואר לעיל). אסתר הופכת מאישה פסיבית לאישה אקטיבית. מאישה שעושה מה שמצופה ממנה, לאישה שמביאה אחרים לעשות כרצונה. במגילה יש את עניין "היפוך הגורל" של היהודים (ונהפוך הוא). היפוך אישיותה של אסתר הוא הגורם המכריע במגילה ועל כן היא הדמות המרכזית.

לאור שתי הגישות השונות, מיהי הדמות המרכזית? מחבר המגילה יצר איזון מכוון בין שתי דמויות אלו. המחבר הציג יתרון כל דמות לצד חסרון כל דמות. אסתר בלי מרדכי לא הייתה נוקטת בפעולה, ומרדכי בלי אסתר לא היה מצליח לפעול. מרדכי יודע מה לעשות, אך אינו יודע איך, לעומת אסתר שיודעת איך לעשות אך לא יודעת איך לעשות. במגילה אין לנו את הדמות הקריטית שיודעת ומסוגלת לפתור את הבעיה ולהוביל את המערכה. בחיסרון דמות כזו, הקורא "משלים" בדעתו את אותו כוח עליון שמוביל ומסובב את האירועים.

"צרוף העניינים" שהוביל לידי כניסת אסתר לארמון המלוכה, סירוב ושתי לעמוד בפני המלך, מרדכי המצווה את אסתר לא להסגיר את מוצאה, הצלת אחשוורוש ממיזמת ההתנקשות ע"י מרדכי וכו', מביא את הקורא למסקנה שזהו לא צירוף מקרים בלבד, אלא הכוונה עליונה. אותם "מקרים" מתחברים יחדיו בצורה מושלמת מדי על מנת להיות מקרה.

יסוד ההיפוך במגילה

לעומת סמכותו של מרדכי (פרק ח' פס' ב')	סמכותו העולה של המן (פרק ג' פס' י)
הצו הנגדי של מרדכי (פרק ח' פס' ט')	הצו של המן (פרק ג' פס' י"ב)
תגובת זרש לדברי מפלת המן (פרק ו' פס' י"ג)	עצת זרש (פרק ה' פס' י"ד)
השפלתו של המן	כבודו של המן
שמחת היהודים	אבל היהודים

האם אחשוורוש הוא מלך חכם או מלך טיפש?

בסיפור עצמו, אחשוורוש מוצג כטיפש, אינו מודע לקורה סביבו, מובל ע"י אנשים אחרים ויועצים, שוטה הולל ושיכור. בסוף המגילה אנו מגלים שלא כך הדבר: למשתאות יש אג'נדה מדינית פוליטית חשובה והוא מוצג כגיבור בקצוות איזורי שלטונו. כוונת המחבר להציג את אחשוורוש בשני אופנים: מול הקב"ה: אחשוורוש מוצג כשיכור ושאינו שולט בקורה אותו בעוד שמול אנשים: הוא מוצג כחכם וחזק.

אם ה' הוא הדומיננטי במגילה, מדוע שמו אינו מופיע במגילה?

המגילה באה ללמד את הקורא את הפער בין המציאות ובין הפירוש של המציאות. המגילה משקפת את ההויה כפי שהיא נראית בגלות: אחשוורוש הוא השולט והיהודים במצב גרוע. הקורא צריך להעמיק חקור אל המציאות, ולהאמין - רק כך יותר לראות את המציאות. התהליך בו ה' איננו גלוי ובמבט מעמיק אנו "מגלים" אותו, הוא תהליך מחשבתי שנועד עבור הקורא את המגילה, למצוא את ה' בבואו לפרש את המציאות. יתר על כן, הצורך לעיין במציאות נכונה דווקא בתקופת הגלות כאשר העם איננו ריבון ואיננו השולט על חייו, דווקא אז יש את הצורך לראות את המציאות ולחפש את ה'.

שיעור 15

שיר השירים

הקדמת רס"ג לשיר השירים

"ראיתי בני אדם מתעניינים בו ומפרשים אותו וראוי הוא באמת לכך, לפי שהוא דומה למנעול שאבד מפתחו או למרגלית שעלתה על כל מחיר".

על מנת שאנשים יתעניינו בספר חייב להיות משהו מושך ומרתק בו. הספר מעניין משום שהוא אינו מפורש ויש בו רבדים סמויים. דבר הגלוי וברור לכל אינו מושך את תשומת לב הקורא והוא יאבד בו עניין במהרה.

חכמים תהו מדוע ספר שכל כולו מתאר אהבה בין גבר לאישה מקבל מעמד כה חשוב בתנ"ך?

"כל כתבי הקדש מטמאין את הידים שיר השירים וקהלת מטמאין את הידים" (משנה מסכת ידים פרק ג' משנה ה)

הסבר מקדים: טומאה בד"כ קשור במוות או בפוטנציאל לחוסר חיים. הטומאה הכי מוכרת היא טומאת מת (אדם שנגע באדם מת) אופן ההיטהרות, יציאה ממצב הטומאה, היא טבילה במקווה. גם אדם שנגע באדם שנגע במת נטמא והוא קרוי "שני לטומאה" וכו'. גם נידה מביאה לטומאה ("פוטנציאל לחיים" שהתבזז).

בעבר, כאשר לא היו אמצעי שימור מתקדמים, היו לוקחים פירות ושומרים אותם במקום "טהור", היכן שמאוחסנים ספרי התורה. הפירות היו "מזמינים" עכברים ומזיקים למיניהם. חכמים ניסו למנוע את המצב הזה והחליטו לגזור שאם פירות יגעו בספר התורה הם נטמאים (כתבי הקודש).

מתעוררת השאלה, אילו ספרים נכללים בתוך כתבי הקודש? (מה שייך לתנ"ך?) ר' יהודה אומר, שיר השירים מטמא את הידים וקהלת מחלוקת (מכאן, שיר השירים קדוש ונכלל בתנ"ך)

ר' יוסף אומר, קהלת אינו מטמא את הידים ושיר השירים מחלוקת

ר' עקיבא אומר, חס ושלום לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא תטמא את הידים שאין כל העולם כולו כדאי שניתן בו ש"ה לישראל שכל כתובים קדש וש"ה ושיר השירים קודש קודשים ואם נחלקו לא נחלקו אלא על קהלת (שיר השירים קדוש)

במסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נאמר: "בראשונה היו אומרים משלי ושיר השירים וקהלת גנוזים היו שהם היו אומרים משלות ואינן מן הכתובים ועמדו וגזרו אותם... וכתוב בשיר השירים לכה דודי (דוד = אהוב) נצא השדה נלינה בכפרים נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הנצו הרימונים שם אתן את דודי לך (אתנה עמך אהבים)... חכמים אומרים, שמשום כך גזרו את שיר השירים: הוא פשוט בוטה מדי.

מדוע חלה תפנית בהשקפה על שיר השירים בתקופת ר' עקיבא? משום שבאו אנשי כנסת הגדולה ופירשו את שיר השירים. לפי המפרשים, שיר השירים הוא אלגוריה על היחסים בין הקב"ה לעם ישראל.

פירוש חכמים, האלגוריה שבפירושם, איננו משום שיש משהו "מלוכלך" ביחסים בין גברים ונשים, (אלא להפך: יחסי אדם וחיה מועילים על נס בספר בראשית). ככל שדבר נחשב להיות "קדוש" יותר, כך הוא נסתר יותר, לכן יחסי אישות הוא דבר קדוש (ולא כתפיסת הקתולים את היחסים כחטא).

ישנם שלושה כיוונים להסברת האלגוריה בשיר השירים (על הכיוון השלישי, הקבלי לא נרחיב):

כיוון 1: שיר השירים עוסק בין העם כקולקטיב ובין אלוקים. האישה היא העם והאיש הוא אלוקים. במקרא אפשר לראות את יחסי העם עם אלוקים כיחס נישואין. מתוך הקדמת רש"י לשיר השירים: "עתידין ישראל לגלות גולה אחר גולה", הגלות נתפסת כנתק בין העם לאלוהיו. רש"י מסביר כי הגלות היא זמנית וזה לא "גירושין" כי הם עדיין "נשואים" (ביחסי ברית) והוא עתיד לשוב אליה (מימוש היחסים האלה הוא שיבת ציון ויישוב הארץ). רש"י מיישב פולמוס מול הנצרות: לפי תפיסת הנצרות, עם ישראל שלא קיבל את ישו "מוענש" על כך וננטש ע"י אלוהיו, אלא שרש"י מפרש שזהו מחזה שווא, מצב זמני שעתידי להשתנות בעתיד.

כיוון 2: פרשנות פילוסופית - מיקדה את שיר השירים ביחס בין האדם כפרט לבין אלוהיו. אלמנט חשוב בכל דת הוא עניין ההדבקות וההדמות לאל. בהלכות תשובה כותב הרמב"ם על "ואהבת את אלוהיך" (פרשת שמע) כי המאפיין של אהבת ה' דומה לחולה אהבה, שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אישה, כל הזמן במחשבותיו. "וכל שיר השירים משל הוא לענין זה". הרמב"ם איננו מגדיר אהבה בכלל. מתוך החוויה המוכרת שעוברת על כל אדם, האהבה, יבוא לידי הזדהות עם שיר השירים.

שיעור 16²

שיר ראשון - "כרמי שלי לא נטרתי"

זוהי מטאפורה, כאשר ה-"כרם" היא הנערה המדברת. היא לא השקיעה בעצמה ונתנה את תשומת הלב לאחרים. היא מתוארת כמוזנחת, חסרת ביטחון שחורה (סימן חולשה).

שיר שני - "אחות לנו קטנה"

האחים מדברים בינם לבין עצמם לגבי אחותם הקטנה העומדת להגיע לפרקה. אם חומה היא (בתולה) נבנה עליה טירת כסף (נדוניה גדולה) ואם דלת היא (לא בתולה) נצור עליה לוח ארז (לשים "מנעול" עליה). הנערה עונה שהיא חומה (היא בתולה) ושדי כמגדלות (עונה על טענת האחים: "ושדיים אין לה"). טוענת כי היא מפותחת ואיננה קטנה) אז הייתי בעיניו (בעיני החתן המיועד) כמוצאת שלום (אני שלמה).

"כרם היה לשלמה בבעל המון" (בעל המון = שם של מקום) "נתן את הכרם לנטרים. איש יבא בפריו אלף כסף"

שיר השירים - השוואה בין אהיו לבין ח'חי.

בני אימי ניחרו בי - אחיי כעסו עלי. "אחות לנו קטנה" יש אפוסטרופות של האחים על האחות.

4 נקודות השוואה:

- בשני השירים יש דמיון בשורש "נוטרתי הכרמים" - בשיר הראשון הרעיה אומרת שהיא על כרמה שלה לא שמרה. אך בשיר השני הרעיה אומרת שהיא שמרה על הכרם שלה.
- בשני השירים יש תזכורת ל"אחות" "אחים" בני אמי אחות קטנה.
- שלמה מופיע בשני השירים - האלף לך שלמה מול כיריעות שלמה...

עיון בשיר הראשון - א' ה' ו' : בנוי 2 פסוקים ובהם הרעיה מדברת על עצמה ואנו למדים על כך שהיא מפנה את הדיבור על בנות ירושלים ואומרת להם: הפסוק הראשון מתנצל ונות. מה שבולט בשיר זה הצבע השחור - היא שחורה ונאוה. יש מחלוקת פרשנית בין האם יש ניגוד בין הצבע השחור לבין להיות יפה. או האם זוהי השלמה? למילה ניחר יש אסוציאציה של כעס. באיוב יש לנו תקבולת המילה ניחר של כעס לשחור. נראה כי הרעיה מתנצלת ואומרת אני שחורה אבל אני מאוד יפה. שחורה אני כאוהלים של הנוודים במדבר, אבל היא יפה כמו יריעות שלמה (בתים היפים של שלמה ואולי שטיחים) כרמי שלי לא נטרתי - זוהי דוגמא למטפורה של הנערה עצמה - מתאר את זה שכך אני הייתי צריכה לטפח לשדות זרים אך לא יכולתי לטפח את עצמי ולטפח את העצמי שלי. היא מתנצלת לבנות ירושלים כי הם כן לבנות והיא שונה מהן. לסיכום - מה מצבה של הרעיה בשיר הראשון? היא מוזנחת, היא שרופה, היא מתנצלת, חסרת בטחון אך מרגישים בה שעוד לא הכל כבה בה והיא תקיפה, היא אינה מוותרת. מצבה לא מזהיר בכלל, היא נשלטת על ידי אחיה

²השיעור הועבר ע"י נאוה, השלמות מסיכומה של טל צור

עיון בשיר השני ח"י ח"י : האחים הם המדברים - בינם לבין עצמם: אחות לנו קטנה ושדים אין לה - האחות לא יפה, והיא גם אינה בוגרת, או שהאחים לא מכירים אותה או שהם מזלזלים בה והם אומרים במין אפטרופסות מה נעשה ביום שיתחילו להגיע הצעות נישואין וכביכול הם מודאגים. אם חומה היא - אם היא בתולה אנו נוכל לבנות עליה טירת כסף משהו כמו נדוניה גדולה. ואם היא דלת - שהיא איננה בתולה ולא שמרנית אנו נכריח אותה להיסגר ולהישמר. (לוח ארז) הם חושדים בה והם חוששים לגבי התמימות שלה. הרעייה מתפרצת לתוך הדברים "אני חומה ושדיי כמגדלות" עונה כאחרון ראשון - אני חומה, אני בתולה ושדי הם גדולים ואני מפותחת. "אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום" - אתם חושבים שאתם צריכים לדאוג לי אני מצאתי כבר את אהובי... הם מדברים במונחים של מלחמה, חומה. והיא מדברת על שלום. הרעייה עברה שינוי והפסוק מתאר בפסוק יא - "כרם היה לשלמה בבעל המון נתן את הכסף לנטרים..." היה לשלמו כרם בבעל המון (דבר גדול) הוא נתן הכרם לשומרים. ושוב מתפרצת הרעייה ואומרת "כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתיים לנוטרים את פרי" - אתם חושבים שאני שוב ישמור על הכרמים. גם אם תהיה לי הצעה מפתה ואני יכולה להרוויח עליו מלא "כרמי שלי לפני" אני דואגת לעצמי, ומזלזלת ואומרת האלף לך שלמה זה כלל לא מזיז לי ...

הדמויות הן אותן דמויות בשני השירים והרעייה עברה תהליך דרמטי. עם עצמה וזהו כמו צילום חיצוני שלה אם בהתחלה היא חסרת בטחון והאחים שולטים בה, היא פחות בשלה, בסיום השיר האחים נמצאים באותו מקום אך היא לא הייתה באותו מקום שהייתה בו קודם. מה קורה ממהלך המגילה שמוביל את הרעייה להגיע ממצב הראשון שבו היא כנועה אל מצב בו היא יותר עצמאית? השירים באמצע הם אלו שחוללו את המהפך. בתחילת המגילה כל הדימויים של הרעייה היא פרח שושנה. פרח זה דבר עדין ובראשית. בסוף המגילה הדימויים שלה כפרות בשלים - תמר, שדיך כאשכולות הגפן. הדוד הוא מהתחלה בשר הוא עץ יציב והיא זו העוברת את התהליך.

- ניסינו להראות ששיר השירים זה מנעול שאבד מפתחו. עיינו דרך השיר הפותח וסוגר את המגילה והקשר הוא מבוסס על מוטיבים וזיקות לשוניות. בסוף התהליך שאנו עוברים אותו רואים אותו מעוד מוטיבים בספר והמשמעות היא תלויה בפרשנות העמוקה של השיר. בפשט - לומדים זוגיות, שזהו תהליך שצריך לעבור אותו והזוגיות יוצרת דינמיקה מחזקת את בני הזוג. הפרשנים הקלאסיים רואים משל בין ה' לעם ישראל ורואים תהליך מיציאת מצרים שבו הוא היה שפוף עד הגאולה.

- הקבליסטים - רואים בזה תהליך של התבגרות האדם. הוא לא בקשר טוב עם אלוהים ורק בסוף הוא בקשר טוב עמו.

שיעור 17

ישנם ארבעה סוגי סיפורים בשיר השירים:

סיפורי תיאורים הנותנים תיאור פיזי של האהוב/ה (עיניך כיונים, צוואר כמגדל השן)

סיפורי הערצה בני הזוג נותנים מחמאות זה לזה.

סיפורי ערבה אחד מהצדדים מביע את שאיפתו וכמיהתו לקרבת בן הזוג השני, קשר פיזי ורגשי, ביטוי של אהבה.

וסיפור התקשרות אחת מהצדדים מביע רצון והצעה קונקרטיה להתקשרות כלשהי (למשל נשיקה)

פרק א' ב"ד

זהו שיר של ערגה. האישה מבטאת את התשוקה לקרבתו של אישה. פירוש המילה דד (טובים דדיך מייך) הכוונה לנשיקות אהובה. לגופו של האהוב יש ריח טוב ("ריח שמניך טובים"). שמן תורק שמך: תורק זהו שם של מקום או שמן שמרוקנים את תכולתו מפיץ את ריחו בעוז.

מדוע קיימים: מעבר בין גופים (גוף ראשון / שני) ומעברים בין יחיד/רבים?

שיעור 18

המשך פרק א'

דברי האישה	דברי האיש
יב עד־שהמלך, במסבן, נרדי, נתן ריחו.	ט לססתי ברכבי פרעה, דמיתיד רעיתי.
יג צרור המר דודי לי, בין שדי ילין.	י נאווי לחיניך בתרים, צוארך בחרוזים.
יד אשכל הכפר דודי לי, בכרמי עין גדי.	יא תורי זתב נעשה־לך, עם נקדות הכסף.

אפשר לראות הקבלה בין דבריהם: פרעה־המלך, רעיית־דודי, צוארך־שדי. ישנה התקרבות לאחר במהלך הדברים.

בתחילה, האשה מכנה אותו "מלך", שזהו דבר מרוחק מאנשים. בפס' השני: בין שדי ילין: זוהי התקרבות משמעותית. בפס' הבא: בכרמי עין גדי. ז"א ישנה התקרבות, קרבה, והתרחקות. אפשר לראות את דבריהם בתור דיאלוג בין האיש והאישה.

האיש מדמה את אשתו לסוסה, דבר יקר ערך אך מרוחק. האשה משיבה וקוראת לו מלך, גם הוא דבר מרוחק, אך מוסיפה כי "נרדי נתן ריחו" - ז"א האישה מקרבת את בעלה, שעכשיו הוא רחוק, בעזרת ריח הבושם שלה.

יש תיאור בסדר יורד של האיש את אשתו: לחיים ואז צוארך ונסיגה. כנראה שהוא נבוכ וחושש מאינטימיות. האשה עונה לו "בין שדי ילין" ולוקחת את הצעד שהוא היה נבוכ מדי. אך בפס' הבא גם היא נסוגה. ההבדל ביניהם הוא שהוא מעריץ את יופיה של אשתו בעוד שהיא עורגת לקרבתו. האיש מדבר על ראייה (מדבר על תכשיטה) בעוד שהיא מדברת על חוש הריח (בשמים: נרד, צרור המר). חוש הריח משפיע בעיקר על הפנימיות (הוא החוש הכי "רוחני"). בעוד שהראייה מתמקדת בחיצוניות.

בשירים הקודמים לא היה דיאלוג: הקשר היה בוסרי ולכן האיש סרב להפגש איתה. פה יש חידוש: בני הזוג מדברים. אפשר לראות מתוך דבריהם שיש עדיין ריחוק מסויים ביניהם.

א', ט"ו ב', ג' - הערצה

**	טו הנך יפה רעיתי, הנך יפה עיניך יונים.
*	טז הנך יפה דודי אף נעים, אף־ערשגנו רעננה.
***	יז קרות בתינו ארזים, רהיטנו ברותים.
*	א אגני תבצלת השרון, שושנת העמקים.
**	ב כשושנה בין תחוחים, כך רעיתי בין תבנות.
***	ג כתפות בעצי הער, כך דודי בין הבגים; בצלו חמדתי וישבתי, ופריו מתוק לחכי.

האיש נענה לעתירת אשתו לאינטימיות והוא מסתכל בעיניה: מבט אינטימי. האשה מתלהבת מתשומת הלב ופוצחת במונולוג (ט"ז - י"ז), מה שמביא לשתיקת המבוכה של האיש (לא משיב לה). האשה מחזירה אותו בפס' א' למסלול בתארה את עצמה. האשה חותמת בשנית את השיר ונמצאת ברמת אינטימיות גבוהה יותר מהאיש.

ב', ד"ז ערגה

ד הביאני אל־בית הַיָּוֵן, וְדָגְלוּ עָלַי אֲהָבָה. **
* הצהרה על אהבתה ה סמכוני, באַשְׁשׁוּת־רַפְדוֹנִי, בַּתְּפוּחִים: כִּי־חֹלֶת אֲהַבָּה, אָנִי.
ו שְׂמָאלוֹ תַחַת לְרֹאשִׁי, וַיִּמְיֵנוּ תַחֲבָקְנִי. **
* הסתייגות מההצהרה ז השַׁבְעָתִי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם, בַּצְּבָאוֹת, אוֹ, בְּאֵילוֹת הַשָּׂדֶה:
אִם־תַּעֲרֹוּ וְאִם־תַּעֲוֹרְרוּ אֶת־הָאֲהָבָה, עַד שֶׁתִּחַפֵּץ.

"דגלו" באכדית עתיקה זהו מבט עמוק של אוהבים, ויכול להיות שזהו הפירוש. (תגובה למבטו הקודם: "עיניך יונים")

ח קול דודי, הנהיזה בא; מדלג, על־הַהָרִים־מִקְפִּץ, על־הַגְּבָעוֹת.

ט דומה דודי לצבי, או לעפר האלים; הנהיזה עומד, אחר כְּתֻלָּנו־מִשְׁגִּית מִן־הַתְּלִנּוֹת, מִצִּיץ מִן־הַחֲרָכִים.

י ענה דודי, ואמר לי: קומי לך רעיתי יפתי, ולכי־לך.

יא כי־הנה הסתן, עבר; הגשם, תלף תלף לו.

יב הנצנים נראו בארץ, עת תזמיר הגיע; וקול התור, נשמע בארצנו.

יג התאנה חנטה פגיה, והגפנים סמדר נתנו ריח: קומי לכי (לך) רעיתי יפתי, ולכי־לך.

יד יונתי בחג הסלע, בסתר המדרגה, הראיני את־מראיך, תשמיעני את־קולך: כי־קולך ערב, ומראיך נאה.

טו אֶחֱזוּ־לָנוּ, שַׁעֲלִים־שַׁעֲלִים קטנים, מִחֲבָלִים כְּרָמִים; וְכַרְמֵינוּ, סִמְדָר.

טז דודי לי ואני לו, הרעה בשושנים.

יז עד שפזות היום, ונסו הצללים: סב דמה־לך דודי לצבי, או לעפר האלים־על־הר; בתך.

שיעור 20

פעמיים האיש מציע לרעייתו לצאת אליו (קומי לך רעייתי + יונתי בחג הסלע) וראינו כי האשה מסרבת לאיש כי הקשר ביניהם עדיין בוסרי. האם היא צודקת או טועה? האם אכן הקשר ביניהם עדיין בוסרי? האשה קשובה היטב לדברי האיש (ולניואנסים הקטנים) פנייתו הראשונה "לכי לך" - צריך היה לומר בואי אלי. משמע שהאיש עדיין רחוק ממנה. בעיני האישה זהו אינדקציה לכך שהקשר ביניהם עדיין בוסרי. נק' נוספת היא השלכת נושא הטבע לנושא האהבה שלהם: האיש מדבר על מראה פריחה, קולו של האביב וריחו של סמדר. כאשר הוא מזמין אותה הוא משמיט את נושא הריח (שהוא האינטימי מבין החושים). כאשר האשה שמה לב שהאיש השמיט את הריח, היא מבינה שהעניין ביניהם בוסרי.

ביחידה השנייה ישנו שינוי בדיאלוג ביניהם: בעוד ביחידה הראשונה האשה היא המוקד והאיש איננו בנמצא, הרי שבשנייה האיש הוא היוזם. ביחידה הראשונה אין את אותה מידת הדדיות בין האיש והאישה כמו שמתואר ביחידה השנייה. יש כעת איזון בין 2 היחידות (המייצגות 2 תהליכי חיזור): הבעיות קטנות והקשר ביניהם מתחזק אך עדיין לא הגיע לבשלות.

ערגה (בחלום) ג' א־ה

א על־משכבי, בלילות, בקשתי, את שאֲהַבָּה נַפְשִׁי; בַּקְשָׁתִי, וְלֹא מִצְאָתִי.

ב אֶקוּמָה נָא וְאֶסּוּבְבָה בְעִיר, בַּשָּׁקִים וּבְרַחְבוֹת־אֲבָקְשָׁה, אֶת שְׂאֲהַבָּה נַפְשִׁי; בַּקְשָׁתִי, וְלֹא מִצְאָתִי.

ג מצאוני, תשמרים, תסבבים, בעיר: את שאהבה נפשי, ראיתם.

ד כמעט, שעברתי מהם, עד שמצאתי, את שאהבה נפשי; אתזתיו, ולא ארפנו-עד-שהביאתי אל-בית אמי, ואל-חדר הורתי.

ה השבעתי אתכם בנות ירושלים, בצבאות, או, באילות השדה: אס-תעירו ואס-תעוררו את-האהבה, עד שתחפץ.

ישנם מספר ביטויים שחוזרים על עצמם בקטע: "בקשתי", "ולא מצאתיו" (שורש מ.צ.א) ו-"את שאהבה נפשי". עצם העובדה שבחלומה היא לא מוצאת את מה שהיא מחפשת, מראה מידה מסוימת של בעייתיות. עצם העובדה שהיא אומרת "אחזתיו ולא ארפנו", מראה כי היא חוששת לאבד את אהובה לאחר שמצאה אותו. היא מסיימת את השיר בהסתייגות מהאהבה, מכיוון שמידה גדולה מדי של אהבה יכולה לקלקל (צד אחד אוהב את הצד השני יותר, בצורה משמעותית) לכן היא משייכה את בנות ירושלים לא לעורר את האהבה עד שהיא תהיה הדדית.

"עד שהבאתי אל בית אמי ואל חדר הורתי" - הוא משלים אותה מ-2 בחינות: גם מבחינה פיסית, בריאתית וגם מבחינת "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד". פס' זה מגדיר את המהות של הקשר בין איש לאשתו: הפיכת 2 ישויות ליישות אחת. יש כאן 2 קשרים מיניים: עצם בריאתה וחיבורה עם האהבה ליישות אחת.

שיר נוסף - חלק שלישי

ו מי זאת, עלה מן-המדבר, כתימרות, עשן: מקטרת מר ולבונה, מכל אבקת רוכל.

ז הנה, מטתו שלשלמה-ששים גברים, סביב לה: מגברי, ישראל.

ח כלם אחזי תרב, מלמד: מלחמה; איש תרב על-ירכו, מפתד בלילות.

ט אפריון, עשה לו המלך שלמה-מעצי, תלבנון.

י עמודיו, עשה כסף, רפידתו זהב, מרקבו ארנמן; תוכו רצוף אהבה, מבנות ירושלים.

יא צאנה וראינה בנות ציון, במלך שלמה-בעטרה, שעטרה-לו אמו ביום חתנתו, וביום, שמחת לבו.

עד עתה כל מה שראינו הוא דו שיח או מונולוג בין האיש והאישה, וכעת בא השיר הזה ואיננו נראה קשור למה שהיה לפניו. רבים מהחוקרים אכן אומרים כי אין קשר. שיר השירים הוא אנתולוגיה, אוסף של שירים שבחלק מהם יש קשר הדדי ובחלק מהם אין קשר כזה.

אנו נציג משהו מעט שונה:

קשר לשיר הקודם:

א על-משכבי, בלילות, בקשתי, את שאהבה נפשי; בקשתי, ולא מצאתיו.

ב אקומה נא ואסובבה בעיר, בשוקים וברחבות-אבקשה, את שאהבה נפשי; בקשתי, ולא מצאתיו.

ג מצאוני, תשמרים, תסבבים, בעיר: את שאהבה נפשי, ראיתם.

ד כמעט, שעברתי מהם, עד שמצאתי, את שאהבה נפשי; אתזתיו, ולא ארפנו-עד-שהביאתי אל-בית אמי, ואל-חדר הורתי. ה השבעתי אתכם בנות ירושלים, בצבאות, או, באילות השדה: אס-תעירו ואס-תעוררו את-האהבה, עד שתחפץ.

השיר שלנו:

ז הנה, מטתו של שלמה-ששים גברים, סביב לה: מגברי, ישראל.
ח כלם אחזי חרב, מלמד: מלחמה; איש חרב על-ירכו, מפתח בלילות
ט אפריון, עשה לו המלך שלמה-מעצי, הלבנון.
י עמודיו, עשה כסף, רפידתו זהב, מרכבו ארגמן; תוכו רצוף אהבה, מבנות ירושלים.
יא צאנה וראינה בנות ציון, במלך שלמה-בעטרה, שעטרה-לו אמו ביום חתנתו, וביום, שמחת לבו.

אז מה הקשר ביניהם? בפס' ז' עד ח': הגבר מדבר ובפס' ט' עד י"א: האשה מדברת. ישנם מספר ניגודים ביניהם: היום מול הלילה, השמחה מול הפחד, הוא בסביבת גברים בעוד היא בסביבת נשים.

איך אנו יודעים כי זה כך? זוהי שיחה אופיינית לגברים: גיבורי ישראל, נשק, מלומדי מלחמה (ניסיון קרבי). מבחינה מגדרית זוהי שיחה גברית. בהמשך: זוהי שיחה אופיינית לנשים: תיאורים של המרכבה, העיצוב שלה, דיבור על רגשות אהבה. זוהי שיחה אופיינית לנשים.

רמז נוסף לכך שמדובר בשיח שונה הוא בשימוש של האישה במילה "מיטה", צורת נקבה, בחלק הראשון בעוד היא מדברת על ה"אפיריון", צורת זכר, בחלק השני.

כאשר גברים מדברים על כוח, לא מעט מהפעמים מפצה דיבור זה על רגש הפחד של הגבר. האישה לעומת זאת מדברת על רגש השמחה, שמחת האוהבים - שמחת חתונה.

מהו הקשר של פס' ו' לפירוש זה? מוטיב הריח שהיה חסר ביחידות הקודמות אצל הגבר, כעת נשלם. האינטימיות ביניהם הגיעה לשיא והאיש מפחד ומשליך את פחדו אל חייו של שלמה (משתמש בשלמה כרפרנס לעצמו). הוא מזכיר את המיטה של שלמה (המיטה שלו) ומכך ששלמה מוקף בלילה בשומרים מפחד בלילות. פחד ממה? מהאינטימיות הנדרשת במהלך הלילה. האשה שומעת זאת ומשיבה לו באותה מטבע: גם היא משליכה אל שלמה, אך בצד החיובי. כנגד פחד הלילה האשה מציעה לו את שמחת היום, אלטרנטיבה רגשית.

פס' ו' בפרקנו, מקושר לשיר הבא בפרק ד' פס' ו': הפתיח היה בשמים וריח של מור ולבונה, והאווירה האינטימית עלתה ואז הוא נסוג בתארו את שלמה - אחרי שהיא ענתה לו, הוא ממשיך בפרק ד' את מה שהתחיל: לתאר אותה. קיימת זיקה של סגנון *Inclusion* בשיר ("פתח במה שסיים" - חז"ל), באומרו בפס' ו' של פרק ד את סוף התיאור וגם שם יש תיאור של מור ולבונה.

שיעור 21

פרק ד', פס' ט"ז ופרק ה' פס' א

טז עורי צפון ובואי תימן, תפיתי גני יזלו בשמינו; יבא דודי לגנו, ויאכל פרי מגדני.

א באאתי לגני, אחתי כלה-איתי מורי עם-בשמי, אכלתי יערי עם-דבשי שתיתי ייני עם-חלב; אכלו רעים, שתו ושכרו דודים.

מדובר כאן בהזמנה ליחסים אינטימיים מצד האישה. הקשר בין מזון לבין יחסי ישות מתואר בכך שפוטפר הפקיד בידי יוסף את כל רכושו למעט את הלחם שלו: רמז לאשתו.

עם בשמי, עם דבשי עם חלבי, מראה על משהו מעבר לתחושות הפיסיות שהוא מרגיש. רגש אמוציונלי.

יחידה רביעית - שפל

פרק ה' פס' ב"ח

ב אָנִי יִשְׁנָה, וְלִבִּי עֵר; קוֹל דָּוִד דּוֹפֵק, פִּתְחֵי־לִי אֶחָתִי רַעֲיָתִי יוֹנְתִי תַמְתִּי-שְׂרָאֲשִׁי נִמְלֵא־טָל, קוֹצוֹתַי רְסִיסֵי לִילָה.

ג פִּשְׁטוֹתַי, אֶת־כְּתֵנְתִי-אֵיכָכָה, אֶלְבָּשְׁנָה; רַחֲצֵתִי אֶת־רַגְלִי, אֵיכָכָה אֶטְנַפֵּם.

ד דָּוִד, שֶׁלַח יָדוֹ מִן־הַחֹר, וּמַעַי, תָּמוּ עָלָיו. ה קַמְתִּי אֲנִי, לַפְתֹּחַ לְדָוִד; וַיְדִי נְטָפו־מֹר, וְאַצְבְּעוֹתַי מֹר עֵבֶר, עַל, כַּפּוֹת הַמַּעְעוֹל.

ו פִּתְחֵתִי אֲנִי לְדָוִד, וְדָוִד תִּמַּק עֵבֶר; נַפְשִׁי, יֵצֵאָה בְּדַבְרֹו־בַקְשָׁתִיהוּ וְלֹא מֵצֵאתִיהוּ, קִרְאָתוֹ וְלֹא עֲנִי.

ז מֵצֵאֲנִי הַשֹּׁמְרִים הַסַּבְבִּים בְּעִיר, הַכּוֹנֵי פְצָעוֹנֵי; נִשְׂאוּ אֶת־רַדְיָדִי מֵעָלַי, שִׁמְרֵי הַחֲמוֹת.

ח הַשְּׁבַעְתִּי אֶתְכֶם, בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם: אִסְתַּמְצְאוּ, אֶת־דָּוִד־מִה־תִּגִּידוּ לוֹ, שְׁחֹלַת אַהֲבָה אֲנִי.

אנו יודעים שמדובר בחלום משום שהיא אומרת "אני ישנה ולבי ער", ישנן קפיצות לא מוסברות בהימצאותה (כמו Fast Forward בתוך החלום). היא קמה לפתוח את הדלת לדודה אך ידיה שומניות ממור (מין נוזל ריחני) ועד שהיא מצליחה לפתוח את הדלת, דודה כבר לא נמצא שם.

היא יוצאת לחפש את דודה ולא מוצאת אותו. השומרים בעיר מוצאים אותה ומכים אותה.

שאלת השאלה: מדוע השומרים מכים אותה? ישנן כמה הסברים אפשריים: היא מסתובבת ערומה, לא בצניעות והם מענישים אותה על כך, או שהיא נחשדת בפריצות. להסבר זה אין תקדים ולכן איננו סביר.

אם מחפשים תשובה "ריאליסטית", גם בתקופה וגם בשיר עצמו לא מסופר מדוע השומרים מכים את האשה.

אך אם נקבל את הטענה שמדובר פה בשיר אשר מתרחש בחלום, השאלה הופכת לשאלה פסיכולוגית: מה המשמעות של מוטיב הכאת האשה בחלומה?

חלק מהמאפיינים של האשה לאורך השירים עד כה הם האמביציה שלה, ההחלטיות שלה - בעוד שהאיש היה עם עליות ומורדות. בחלומה האיש הוא הנמרץ והאשה מביאה תירוץ חלש לכך שהיא לא מוכנה: "פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה, רחצתי את רגלי איככה אטנפם". תגובה זו היא בלתי אופיינית לדמותה של האשה עד כה.

נערוך השוואה עם השיר הנ"ל ועם השיר בפרק ג' פס' א"ה:

אני ישנה ולבי ער - על משכבי בלילות. קמתי אני לפתח לדודי - אקומה נא ואסובבה בעיר. בקשתיו ולא מצאתיהו - בקשתיו ולא מצאתיו. מצאוני השומרים הסבבים בעיר - מצאוני השומרים הסבבים בעיר. השבעתי אתכם בנות ירושלים - השבעתי אתכם בנות ירושלים.

הבדלים:

בשיר בפרק ג', היא היוזמת ובשיר שלנו, האיש מגיע אליה. בשיר בפרק ג' היא נעזרת בשומרים על מנת שיסייעו לה למצוא את אהובה ובשיר שלנו הם ה"רעים".

האשה נותנת שתי סיבות, תירוצים לכך שהיא לא קמה אל דודה: אי רצונה ללבוש את כותנתה ואי רצונה ללכלך את רגליה. בפס' ז: השומרים מסירים מעליה את הרדיד (כמעין צעיף) ומכים ופוצעים אותה. האשה מענישה את עצמה על כך שאין לה את המוטיבציה, הכוח והאנרגיה, לפתוח לאהובה את הדלת. בחלומה, האשה מביעה שתי

תחושות סותרות: היא מביעה אהבה עצומה לאהובה (חולת אהבה אני), מצד שני היא ישנה ב-"כוח", אף שהיא מרגישה באהבה היא חשה בעייפות וחוסר מוטיבציה להיות ביחד עם אהובה. אין לה את אותה ערגה ומשיכה - היא איננה רוצה לפתוח את הדלת. רגש זה מביא אותה להתייסרות עצמית: הכיצד זה שהיא מרגישה כך כלפי אהובה? גם כשהיא קמה לבסוף לאהובה, היא מושכת זמן ומשהה, דבר המראה על חוסר החשק והאמביציה שלה. לכן ה-"שומרים" מכים אותה על כך שאיננה מביעה את רגשות האהבה כלפי אהובה.

הפנייה לבנות ירושלים בשני השירים היא הפוכה: בפרק ג', היא חוששת מכך שהיא עלולה להביע יותר מדי אהבה ומבקשת מבנות ירושלים לסייג את האהבה שלה (עד שתחפץ) בעוד שבשיר זה היא חוששת מכך שהיא לא מראה מספיק אהבה (מבקשת לומר לאהובה שהיא אכן אוהבת אותו). לכן, נגיע למסקנה כי השירים באים לאזן אחד את השני.

מה שגורם לעייפות ולחוסר המוטיבציה זה לאחר היחסים האינטימיים ביניהם, שהוא השיא, ישנה נפילת מתח ועייפות גופנית בשילוב עם עייפות רוחנית. כאשר אדם רוצה במשהו מאוד, יש לו אנרגיות לכך ולכשהשיג אותו הוא מגיע לכדי סיפוק, ואיננו "רעב" יותר, חסרה לו האמביציה הראשונית.

האשה נפגשת ברגש זה: רגש של אהבה שאין בו תשוקה מינית בפעם הראשונה. היא מתייסרת על כך ואיננה יודעת מה לעשות עם תחושותיה אלו.

לאחר הקשר האינטימי ונקודת השיא, יש ניתוק ביניהם: "אכלו רעים שתו ושכרו דודים", בו האיש פונה לרעיו.

פרק ה', פס' ט-ט"ז

ט מה־דוד־ך מדוד, תִּפְּחָ בְּנֵשִׁים: מִה־דוד־ך מדוד, שְׂכָכָה הַשְּׁבַעֲתָנִי.

י דוד־י צח ואָדום, דָּגוּל מִרְבֵּבָה.

יא ראשו, כְּתָם פֶּז; קוֹצוֹתָיו, תִּלְתְּלִים, שְׁחָרוֹת, כְּעוֹרֵב.

יב עֵינָיו, כִּיּוֹנִים עַל־אֶפְיָקִי מִיָּם; רַחְצוֹת, בְּתֵלֵב־יִשְׁבּוֹת, עַל־מִלְאֹת.

יג לְחַץ כְּעִרוֹגַת הַבֶּשֶׂם, מִגְדָּלוֹת מִרְקָחִים; שִׁפְתוֹתָיו, שׁוֹשְׁנִים־נִטְפּוֹת, מוֹר עֵבֶר.

יד יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב, מִמִּלְאִים בְּתַרְשִׁישִׁי; מַעֲיָו עֵשֶׂת שֶׁן, מַעֲלָפֶת סַפִּירִים.

טו שׁוֹקֵנו עֲמוּדֵי שֶׁשׁ, מִיִּסְדָּיִם עַל־אֲדָנֵי־פֶז; מִרְאָהוּ, כְּלָבֵנוּ־בַחֹר, כְּאֶרְזִים.

טז תְּכֹן, מִמִּתְקִים, וְכֹלֵן, מִתְּמַדִּים; זֶה דוֹדֵי וְזֶה רַעִי, בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם.

האיש כאשר הוא מתאר את האשה הוא מרבה בדימויים מעולם הצומח והחי (בפרק ג' פס א-ז) בעוד שהאשה מתארת פסל יפה תואר (מעולם הדומם, יפה אך לא מושך). הדבר מביע את תחושת האשה באותו רגע: חוסר תשוקה (מינית) יחד עם הערצה ואהבה.

שיעור 22

התקשרות לא ממומשת

פרק ו' פס' א-ג

א אָנָּה הִלְךְ דוֹדֶךָ, תִּפְּחָ בְּנֵשִׁים; אָנָּה פָּנָה דוֹדֶךָ, וּנְבַקְשֶׁנוּ עִמָּךְ.

ב דודי ירד לגנו, לערנות הבשם-לרעות, בגנים, וללקט, שושנים.

ג אני לדודי ודודי לי, תרעה בשושנים.

חברותיה שואלות אותה איך זה שאם אהובה כה מיוחד כפי שהיא מתארת אותו, אז היכן הוא נמצא? נראה שמדובר בקינטור של חברותיה אותה. האשה עונה בהצטדקות לא משכנעת "דודי ירד לגנו". גן זה הוא אלגוריה לעצמה, "הוא היה אצלי", היא אומרת. רוצה היא לומר לחברותיה "אל תקנטרו אותי" מכיוון שענתה בעבר ולא בהווה היא באה ואומרת "אני לדודי ודודי לי", גם בהווה אנחנו ביחד, ולא רק בעבר. יש כאן דיאלוג בין האשה לבין חברותיה היכן אהובה. יש כאן שאלה של התקשרות אך אין התקשרות ממש, זהו השפל שלאחר השיא.

סיכום שיר השירים: יחידה ראשונה חיזור, האשה מחזרת והאיש מסרב, יחידה שניה יחידת חיזור, האיש מחזר והאשה מסרבת. היחידה השלישית, קושי של האיש באינטימיות אבל הובלה להתקשרות ביניהם, וכעת היחידה הרביעית, השפל שלאחר השיא.

מה קורה עם האיש? בפעם האחרונה שנקודת התשקיף הייתה ממבטו של האיש: "שתו ושכרו דודים" האיש הולך ומשוחח עם חבריו. הפרספקטיבה הנשית היא הדומיננטית במהלך הספר, עד לסיומו, עד כדי כך שישנם חוקרים הסבורים שהמחבר הוא למעשה מחברת - אישה.

פרק ז' פס' י"א עד פרק ח' פס' ה'

יא אני לדודי, ועלי תשוקתו.

יב לכה דודי נצא תשדה, נלינה בכפרים.

יג נשכימה, לכרמים-נראך אם-פרחה הגפן פתח הסגדר, הנצו הרמונים; שם אתן את-דודי, לך.

יד תדודאים נתגורית, ועל-פתחינו כל-מגדים-תדשים, גם-ישנים; דודי, צפנתי לך.

א מי יתנך כאח לי, יונק שדי אמי; אמצאך בחוץ אשקך, גם לא-יבזו לי.

ב אנהגך, אביאך אל-בית אמי-תלמדני; אשקך מיין הרקח, מעסיס רמני.

ג שמאלו תחת ראשי, וימינו תתבקני.

ד השבעתי אתכם, בנות ירושלים: מה-תעירו ומה-תערו את-האחבה, עד שתחפץ.

בשיר זה האשה פותחת ואומרת לאיש שהיא רוצה להיות איתו יחד. הצעה להתקשרות, פירות הדודים - רמז לתשוקה ביניהם. (מגדים - ממתקים). "חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך" - מעשי אהבה ישנים וגם חדשים. אני שומרת לך את הפירות המתוקים, גם הישנים (מיחידה 3) וגם החדשים. עד פס' י"ד זה נראה כהזמנה אירוטית של ממש. האשה אומרת "הלוואי שהיית לי כמו אח, כי היא רוצה להיות איתו במצב של נוחות, כמו אח ואחות. מכיוון שהם אינם בני משפחה, היא לא יכולה להתנהג איתו בחופשיות בציבור. היא מרגישה מרוחקת ממנו, אין אינטימיות, היא מרגישה שהיא לא יכולה להיות חופשיה איתו, וזה בא בסתירה למשפטים הקודמים. האינטימיות ביניהם מתקררת והריחוק ממשיך גם בפס' ב' - אמא שלה נכנסת לתמונה - זה כבר לא רק הוא והיא. הריחוק מתגבר: הלוואי ששמאלו (גוף שלישי) היה תחת ראשי. האשה מדברת בתקווה, ולא בתיאור ממש.

שיא הריחוק מופיע בפס' ד' - פתאום היא מדברת שוב עם חברותיה, וזה שוב מראה שהיא מדברת איתן עליו ולא איתו. השיר מתחיל בהתקרבות לאחר נקודת השפל ומגיע לשיא, ואז מפס' י"ד אנו רואים ריחוק וחוסר אינטימיות שהולכים ומתגברים. השאלה הנשאלת היא, ממה נגרם הריחוק?

פרק ח' פס' ו' - ז' - שיר בשבח האהבה

ו שימני כחותם על-לבך, כחותם על-זרועך-כי-עזה כמנות אהבה, קשה כשאול קנאה: רשפיה-רשפי, אש שלהבתיה.

ז מים רבים, לא יוכלו לכבות את-האהבה, ונהרות, לא ישטפוה; אם-יתן איש את-כל-הון ביתו, באהבה-בוז, יבזו לו.

שיר כללי. חוץ מהשורה הראשונה, השיר לא מדבר על האהבה הספציפית שלה אליו, אלא על מהות האהבה באופן כללי.

"שמני כחותם על לבך" - מה מאפיין את החותם? זה תמצית אישיותו של האדם, כמו שאדם לא מוסר את חתימתו וחשבון הבנק, כך גם את חותמו. הלב משקף את תמצית מהותו של האדם. כל הרגשות: אהבה, שנאה, פחד וכו'. כל עולמו הפנימי והרוחני של האדם, לרבות המוסר מיוחסים ללב בהשאלה (הלב איננו באמת איבר "חושב" אלא שריר בלבד). הזרוע היא עולם המעשה, וכאשר האשה רוצה להיות צמודה אליו, אל כל תמצית חייו. האשה מדברת על האהבה ואומרת עליה שהיא "עזה כמוות". כל דבר בעולם הוא יחסי, חוכמה (נמדדת ביחס לאחר), יופי (גם), אך חיים ומוות זה אבסולוטי: או חי או מת. כך גם האהבה אבסולוטית ואיננה נמדדת או יכולה להמדד. אהבה לעתים מלווית ברגשות קנאה, חיובית ושלילית, ובכל מקרה זהו רגש קשה ובלתי סימפטי, לכן היא קשה כשאול, כאשר המילה קנאה באה כתקבולת למילה אהבה. לדמות אהבה לאש זה בלתי חריג, אך אש ניתן לכבותה ולכן בנוסף לתיאורה כרשפי אש, מצויין גם "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה". האהבה איננה שוות ערך כספי ואיננה יכולה להקנות בכסף.

ישנם מספר תיאורים של האהבה בשיר זה, אופן אחד הוא תחושת הסיפוק של האהבה, בד"כ מובעת ע"י ביטויים מרגיעים: מים זורמים בנעימות, ריח פירות וכו'. האהבה פה מתוארת כתחושת ערגה, את הגעגוע שנובעת מתוך חוסר, וכל התחושות הללו באות לידי ביטוי בעוצמה בשיר זה.

למה מתוארים התיאורים כשלילים ולא כתחושות עונג ונינוחות? המאמץ והסערה הגדולה (הערגה והרגשת החסר), או המימוש (פריקת המתח, סיפוק).

פרק ח' פס' י"א-י"ב - תיאור עצמי

יא כרם תנה לשלמה בבעל המון, נתן את-הכרם לנטרים: איש יבא בפריו, אלף כסף.

יב כרמי שלי, לפני; האלף לך שלמה, ומאתים לנטרים את-פריו.

ישנה הקבלה עם שיר קודם: "שחורה אני ונאווה", התחושה של האישה שהיא לא טיפחה את האהבה, וכאן בשיר שלנו, היא מצאה את האהבה. פס' זה בא באמצעות ניגוד לאהבתו של שלמה, אהבתה היא אמיתית ושלמה ושל המלך שלמה לא. לשלמה יש כרם גדול ואיננו יכול להתמודד עם כולו: לכן הוא מפקיד נוטרים, שמתחלקים עמו בפירות עבודתם. היחס הוא אלף לשלמה ומאתים לנטרים. הכרם הוא רכוש, היחס בין שלמה לכרם הוא יחס בעלות, ממוניות (אחזקת רכוש). היחס של אדם לכרם שלו יכול להיות עמוק מכך: איש יכול להיות קשור לאדמתו, לאהוב אותה ולא לעזבה. "כרמי שלי לפני" - לי יש קשר עם הכרם שלי (אשה אחת) בעוד שלשלמה יש אלף (נשים) ולכן זו איננה אהבה. (האלף הוא דו משמעי- מדובר גם בשווי האדמה, הכרם וגם במספר נשותיו של שלמה). שיר זה בא לאפיין את הקשר הזוגי בין איש לאישה לבין ריבוי נשים (פולוגמיה).

שיעור 23

פרק ח' פס' י"ג-י"ד

יג תישבת בגנים, חברים מקשיבים לקולך-תשמיעני.

יד ברח דודי, ודמה-לך לצבי או לעפר האילים-על, הרי בשמים.

לפי המפרשים, האשה נענית בחיוב בפס' י"ד, לבקשת האיש בפס' י"ג להשמיע את קולה. האשה משלחת אותו למקום טוב, אל הרי בשמים - ז"א משלחת אותו אליה.

מה המוטיבציה לכך שהמפרשים מפרשים זאת באופן חיובי?

מכיוון שאלו הפסוקים האחרונים, דרוש "סוף שמח" לספר. דבר נוסף הוא, מכיוון שהגרסה המפרשת את הקשר בין האיש לאשה כאלגוריה לעם ישראל ולאלוקים, לא ייתכן שיסתיים בנתק הקשר. חלק מעדות המזרח קוראים את פס' י"ג פעם שנייה בסוף הקריאה, וטעם דבר זה הוא לסיים בדבר חיובי.

חלק מהמפרשים מפרשים את המילה "ברח": "לך מאיפה שאתה ובוא אלי", וחלק מהמפרשים מפרשים זאת: כ-"לך מכאן". זהו לא "ברח" של עוינות כי היא עדיין מתייחסת אליו כאהוב.

שאלת השאלה: אם נפרש על פי הפירוש השלילי, אז מדוע האשה לא מזמינה אותו אליה בחזרה?

הספר אכן מסתיים לא בהתקשרות, אך גם לא בפירוד. האשה לא אומרת לו תלך ואל תחזור, הספר לא מסתיים בפירוד אלא בציפייה לראות את המשך החיבור שבין האיש לבין האשה. הסיפור מסתיים באופן פתוח, שבו אנו לא רואים בבוודאות איך הוא מסתיים.

המטרה היסודית של הספר

אם הספר היה מסתיים בחיבור בין האיש לאישה, תחושת הקורא תהיה שהמטרה הושגה והגענו לנחלה. אבל אז נפספס את מהות הספר, שהוא לבאר ולתאר את האהבה כדבר אינסופי שאין אפשרות להשיגו באופן שלם לעולם. לעולם לא ניתן להגיע לשלמות בקשר בין האיש והאישה, מכיוון שהפוטנציאל של הקשר הוא אינסופי, ויש ציפייה להתקשרות מחודשת. מכאן שסוף הספר מעביר את רעיון האינסופיות של האהבה.

מה שגורם לפי הספר לאהבה, היא הערגה בין בני הזוג והשאיפה לממש את הערגה הזאת. אבל אז נחשוב שהמטרה היא המימוש, שהוא דבר סופי, לכן בא הספר ללמדנו שאין זה כך, אלא התחושה שיש קשר גדול יותר, עמוק יותר. מה שמניע ומחיה את מערכת היחסים היא דווקא הערגה ולא המימוש. על פי תפיסה זו, הספר איננו יכול להסתיים במימוש שאין דבר כזה מימוש סופי, אלא באה ערגה שלאחריה מימוש וחוזר חלילה. לכן באה האמביוולנטיות בפסוקים האחרונים: "ברח", אבל עדיין אתה דודי (אהובי), בציפייה להתקרבות הבאה.

לאחר כל שיא בקשר, יבוא שפל שיביא אחריו שיא וכך הלאה. בצורה זו מחבר שיר השירים מצליח להעביר את רעיון אינסופיות האהבה.

צורך הסברת רעיון האינסופיות: המטרה איננה במימוש (השגת הדבר הנחשק), אלא התהליך (הערגה) שהוא המטרה בפני עצמו.

היחידה החמישית נותנת את התשובה לשאלה ששאלנו: "איך שיר השירים מתמודד עם העליות והירידות במערכת היחסים?". שיא ללא שפל, איננו שיא, והספר מסתיים בסיומת פתוחה כדי להצביע על כיוון ולא על נקודה סופית. לכן הקשר **חייב** באותן מורדות במערכת היחסים, על מנת לרצות לעלות שוב בשנית.

הספר התפרש במשך מאות שנים כאלגוריה. יש אלגוריות שונות לשיר השירים. חז"ל גורסים כי הספר מתאר מערכת יחסים בין עם ישראל ואלוקיו. הפרשנים הדגישו שלמרות שנוצר פער ומרחק לא פעם במרוצת הדורות, הקשר ישוב להיות קשר הדוק ואמיץ. (בית המקדש - שיא, לאחר מכן גלות - שפל, בית המקדש השני - שיא, לאחר מכן גלות - שפל וכן הלאה)

פירוש אבן עזרא ורש"י: הספר לא בא לאפיין את ההסטוריה היהודית, אלא הוא בא לאפיין את סוג הקשר בין אדם לבין האל. כל דת, הדת היהודית בפרט, מצווה לאהוב את האלוקים. התורה מצווה את האדם להדמות לאלוקים: מה הוא רחום אף אתה רחום - מה הוא חנון גם אתה חנון. התורה מצווה את האדם להיות איש מוסרי ובעל חסד. איך בני האדם מסוגלים להדמות ליישות מטאפיזית שאין אנו רואים או שומעים? איך אנו מסוגלים להיות בקשר כל כך עמוק עם יישות שבינה לבין האדם יש פער בלתי ניתן לגישור? נראה הדבר כבלתי אפשרי.

התשובה למחסום הפסיכולוגי הזה היא הידיעה שאדם לא צריך להגיע להישג מסויים, אלא הוא צריך להיות שקוע בתהליך של השתפרות, למידה והתקדמות. אין לתהליך זה סוף משום שאלוקים הוא אינסופי. אז מדוע להתאמץ אם זה בלתי אפשרי? לשם כך בא שיר השירים: גם קשר האהבה בין איש לאשה הוא כזה בלתי אפשרי. זה לא שאלה של כן ולא אלא התקדמות לעבר מטרה.

שיעור 24

מגילת קהלת

לא מצאנו מקום בו מוזכר אדם בשם קהלת. מכיוון שמדובר על "בן דוד", ספר קהלת מיוחס לחכמת שלמה, בנו של דוד המלך.

יש חלוקת תפקידים ברורה: הנביא מנבא נבואות. הכהן נותן תורה, החכם מעיץ עצות. החכמה במקרה איננה רק פילוסופיה אלא חכמה הכוללת גם את התחום המעשי, אנשי מקצוע נחשבים ל-"חכמים" (בתחומם). ספר קהלת עוסק בחכמה מסוג אחר, חכמה עיונית, בשאלות של טעם החיים ומהותם. ספר זה הוא פסימי עם התבוננות אפלה על החיים ורק בסופו ישנה אופטימיות מעטה.

קהלת פרק א

א דברִי קהלתִי בְּדֹדִי, מִלֵּךְ בִּירוּשָׁלַם.

ב הִבֵּל הַבְּלִים אֶמֶר קהלתִי, הִבֵּל הַבְּלִים הַכֹּל הַבֵּל.

ג מִה־יִתְרוֹן, לְאָדָם: בְּכָל־עֲמָלוֹ-שִׁעֲמַל, תַּתַּת הַשָּׁמַשׁ.

ד דֹּר הַלֵּךְ וְדֹר בָּא, וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמֶדֶת.

ה וְזָרַח הַשָּׁמֶשׁ, וּבָא הַשָּׁמֶשׁ; וְאֶל־מְקוֹמוֹ-שׁוֹאֵף זֹרֶחַת הוּא, שָׁם.

ו הוֹלֵךְ, אֶל־דְּרוֹם, וְסוֹבֵב, אֶל־צָפוֹן; סוֹבֵב סִבְבַּת הוֹלֵךְ הַרְוֵת, וְעַל־סִבְיַתְנוֹ שֵׁב הַרְוֵת.

ז כָּל־הַנְּתַלִּים הַלְכִים אֶל־הַיָּם, וְהַיָּם אֵינְנוּ מֵלֵא; אֶל־מְקוֹם, שֶׁהַנְּתַלִּים הַלְכִים-שָׁם הֵם שְׁבִים, לִלְכֹת.

ח כָּל־תְּדַבְּרִים יִגְעִים, לֹא־יִוָּכַל אִישׁ לְדַבֵּר; לֹא־תִשְׁבַּע עֵין לְרֵאוֹת, וְלֹא־תִמְלֵא אֶזְנוֹ מִשְׁמֹעַ.

ט מִה־שִׁהִיָּה, הוּא שִׁהִיָּה, וּמִה־שִׁנְעֵשָׂה, הוּא שִׁנְעֵשָׂה; וְאֵין כָּל־חֲדָשׁ, תַּתַּת הַשָּׁמֶשׁ.

י יש דבֵר שְׂאֵמֵר רֵאֵה־זֶה, תִּדְשׁ הוּא: כִּבֵּר הָיָה לְעֵלְמִים, אֲשֶׁר הָיָה מִלְפָּנָיו.

יא אִין זְכָרוֹן, לְרֵאשֵׁנִים; וְגַם לְאַחֲרָנִים שְׂיֵהִיו, לֹא־יֵהִיָּה לָהֶם זְכָרוֹן־עִם שְׂיֵהִיו, לְאַחֲרָנָה.

הבל - פליטת האוויר בנשימתו של אדם, דבר חולף וחסר ערך. קהלת שב ואומר כי הכל הבל הבלים (הבל מוחלט). קהלת אומר על כל עמלו של אדם (גם החיובי עם השלילי) שהוא הבל חסר משמעות, ואין לו יתרון לאדם שיעשה כן. קהלת מזכיר את חילופי הדורות בעוד הארץ נשארת זהה. קהלת מזכיר גם את מחזוריות השקיעה והזריחה. קהלת מזכיר תופעה נוספת: תנועת הרוח, שהיא ללא תכלית, "סובב סובב". התופעה הרביעית, תופעת זרימת הנחלים אל הים שאיננה ממלאת את הים ואיננה פוסקת.

פעלים חוזרים: הלוך, הלך, סובב, סביבותיו, זורח, פעלים של תנועה. בכל משפט יש איזושהיא אמירה על תנועה וסתירתה.

לגבי הדורות, הארץ נשארת עומדת. לגבי השמש, קהלת מתאר תנועה סיבובית ללא הפסק. לגבי הרוח, התנועה היא הלוך ושוב וזרימת הנחלים היא ללא תכלית.

מה מפריע לקהלת?

קהלת כך רואה את עמלו של אדם בעולם: ללא תכלית. אדם עובד, מתקדם אבל זוהי תנועה ללא תכלית אמיתית.

בפס' ח', קהלת מציין כי כל הדברים יגעים ובפס' ט' הוא אומר, בסופו של דבר, לאחר כל מה שנעשה אין דבר חדש תחת השמש. יש תחושה של התחדשות אך היא סובייקטיבית וקהלת מציין שוב "הוא כבר היה לעלמים אשר היה מלפנינו". אדם לא יוכל להטביע חותם אמיתי בעולם. קהלת מביא את תופעות הטבע כדוגמאות על מנת להעביר את טענתו שזוהי תופעה אימננטית, פנימית בעולם בו אנו חיים: הליכה קדימה היא סובייקטיבית בלבד, ובצורה אובייקטיבית שום דבר לא משנה.

מה מניע את קהלת?

קהלת מייחס חידוש לדבר יצירתי, דבר חדש בעולם שלא היה קודם. תוצרים של עבודה אינם חשובים ואין הוא מייחס אליהם חשיבות. החידוש הינו אבסולטי ולא סובייקטיבי. מכיוון שהעולם הוא מחזורי, קהלת מגיע למסקנה שהכל הבל: שהרי כל העבודה לא תביא לחידוש ומכיוון שאי אפשר לחדש - הכל הבל.

ההתנסות הראשונה, א', י"ג-ט"ו

קהלת משיב על הלימוד ואיסוף הידע שהוא משאת לב של בני האדם, שהוא לא פותר את הכל ואין בו תכלית משום שלא ניתן להפיק ממנו תועלת.

ההתנסות השלישית, ב', א'-ב'

האלטרנטיבה לאגירת הידע הוא לנסוך בתענוגות הגוף ובשמחה (שתייה הוללות וכיוצא בזה), ועל זה גם כן קהלת אומר כי הוא הבל.

אחד העקרונות של קהלת, תכלית של יצירה צריכה לבוא עם שמחה וסיפוק, אך שמחה לשם שמחה היא ללא תכלית.

המוות מבחינת קהלת מונע מהאדם להגיע להישגים אמיתיים. סופיותו והעובדה שהוא נשכח מהוות בעיה ביכולתו ליצור. הפתרון לפי קהלת הוא העמדת צאצאים: דרך להתמודדות עם המוות הוא להעמיד דור חדש שיהיה אחרי.

פס' י"ט: קהלת אומר שהוא מצליח בזכות עמלו, וחכמתו וזה לא בא לו "במקרה" או "כבדרך אגב". במישור הפילוסופי, מה שמפריע לקהלת זאת העובדה של חוסר השוויון וההגינות: צדיק וטוב לו רשע ורע לו. דיכטומיה מושלמת המתאימה לתוצאות בשטח: אם עבדת החכמת ויגעת, יהיה לך טוב ואם לא אז יהיה לך רע. דבר זה איננו מתקיים בעולם, ואין קורלציה בין הצלחה לבין חכמה. קהלת תוהה: מהם כללי המשחק בעולם? העובדה שהחיים לא מתנהגים לפי חוקים אבסולוטיים אלה, גורמת לקהלת לייאוש.

קהלת מתאונן על חוסר השוויון הזה לא מעמדה של המסכן הנדכא, אלא מעמדה של עשיר מופלג והחכם באדם, עמדת שפע. בדיק משום כך, תלונתו היא ברמה הגותית, רעיונית, ולא ברמה של מצוקה או חוסר.

קהלת רוצה להתקרב ולהיות כמו אלוקים בנצחיותו, ומותו הידוע מראש "מקלקל" לו את התוכנית.

פרק י"א, א' - ז' - עצות כלליות

א שלח לחמך, על-פני המים: כי-ברב המים, תמצאנו.

ב תן-חלק לשבעה, וגם לשמונה: כי לא תדע, מה-יהיה רעה על-הארץ.

ג אם-ימלאו העבים גשם על-הארץ יריקו, ואם-יפול עץ בדרום ואם בצפון-מקום שיפול העץ, שם יהוא.

ד שמר רות, לא יזרע; וראה בעבים, לא יקצור.

ה כאשר אינך יודע מה-דרך הרוח, כעצמים בבטן המלאה: ככה, לא תדע את-מעשה האלהים, אשר יעשה, את-הכל.

ו בבקר זרע את-זרעך, ולערב אל-תנח ידך: כי אינך יודע אי זה יקשר, הזה או-זה, ואם-שניהם כאחד, טובים.

ז ומתוק, האור; וטוב לעינים, לראות את-השמש

פס' א' - אינך יודע איזו השקעה תשתלם, לכן אל תהסס להשקיע (או לתת לאחר). בפס' ב' - אדם צריך לפזר את השקעותיו על מנת לחלק את הסיכון. פס' ד' - אדם שלא לוקח סיכון, אינו רואה רווחים.

קהלת אומר כעת (לעומת הפתיחה) כי המוות הינו הבל, וצריך דווקא להתרכז בחיים, כאשר אתה עוד צעיר ויש בך רוח חיים.

בתחילת המגילה, כוחות הטבע, מים רוח שמש והמוות מביאות את קהלת לייאוש משום שהם מחזוריים ובלתי ניתנים לשינוי. בסוף הספר, קהלת מפציר באדם ללכת לעבוד ולעמול. קהלת עדיין לא יודע, אך הפעם חוסר ידיעתו לא גורמת לו לייאוש, אלא למשנה זהירות: חוסר הידיעה למשל מי מהזרעים יתפוס, פתרון קהלת: זרע את כולם. המוות, שגורם בתחילה לייאוש, בסופו גורם לגורם מדרבן להתייעלות ולשמוח ולנצל את זמנך יותר טוב. המוות מייעל את האדם, וגורם לו לפעול (במשנה זהירות).

דמות האדם נשאר מוגבלת בסוף הספר, אך מוגבלותו דווקא היא שגורמת לו לנצל את כוחותיו ביעילות.